

Yargıtay Kararları Işığında TBK m. 138 Hükümünün Öngördüğü Uyarlama İmkânının Tacir Bakımından Uygulanabilirliği

The Applicability of the Adaptation Opportunity Provided by Article 138 of the TCO for the Merchant in the Light of the Court of Cassation Decisions

Araştırma Makalesi

Esra KAŞAK*

Özet

Sözleşmenin uyarlanması, sözleşmenin kurulması anında taraflarca öngörülme ve öngörülmesi de beklenmeyen olguların meydana gelmesi sebebiyle karşılıklı edimler arasındaki dengenin bozulması hâlinde gündeme gelir. 818 sayılı Borçlar Kanunu (BK) döneminde eser sözleşmesi bakımından açıkça öngörülmüş uyarlama imkânı, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu (TBK) m. 138 düzenlemesi sayesinde tüm sözleşmeler için uygulanabilir hâle gelmiştir. TBK m. 138'de kişi yönünden herhangi bir sınırlandırma yapılmamasına rağmen, tacirin basiretli davranma yükümlülüğü gerekçesiyle uyarlama taleplerinin reddedildiği veya “öngörülmezlik” bakımından kendilerinden makul ölçülerin ötesine geçen bir özenin beklendiği görülmektedir. Bu kapsamda çalışmada tacirin, tarafı olduğu sözleşmelerin uyarlanmasını talep edip edemeyeceği ve kendilerinden beklenen özenin ölçüsünün ne olması gerektiği sorunları ele alınmış, anılan konulardaki yargı kararları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Uyarlama, tacir, basiretli davranma yükümlülüğü, öngörülmezlik, aşırı ifa güçlüğü.

Abstract

Adaptation of contract comes up in the event that the balance between the mutual performances is disturbed due to the occurrence of facts that were not foreseen and not expected to be foreseen by the parties at the time of the conclusion of the contract. Under the Code of Obligations (CO) No. 818, the possibility of adaptation, which was explicitly foreseen for the work contract, has become applicable for all contracts thanks to the Art. 138 of the Turkish Code of Obligations (TCO) No. 6098. Although Art. 138 of the TCO does not provide any limitation in terms of person, it is observed that adaptation requests are rejected on the grounds of the merchant's obligation to act prudently or superhuman care is expected from them in terms of

---

DOI: 10.32957/hacettepehdf.1550704

Makalenin Geliş Tarihi: 15.09.2024 Makalenin Kabul Tarihi: 24.11.2024

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacıbayramı Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı

E-posta: esra.kasak@hbv.edu.tr

ORCID: 0000-0001-8294-4408

Bu makale Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Araştırma ve Yayın Etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

'unpredictability'. In this context, this study analyses the questions whether the merchant may request the adaptation of the contracts to which it is a party, what should be the measure of the care expected from them, and the judicial decisions on the aforementioned issues are examined.

Keywords

Adaptation, merchant, obligation to act prudently, unpredictability, hardship.

Extended Abstract

One of the fundamental principles of contract law is the principle of *pacta sunt servanda*. This principle means that the contracting parties must fulfil their obligations in the manner in which they have entered into them. Even if the conditions at the time of the conclusion of the contract change afterwards, the scope or weight of the obligations of the parties do not change. However, in some cases, it may be necessary to limit the principle of *pacta sunt servanda* due to events that occur after the conclusion of the contract. Because in these cases, the events that occur after the conclusion seriously disrupt the balance of performance settled by the parties in the contract. In the aforementioned case, it would be contrary to the rule of good faith to expect the parties to still honour the covenant as before.

The adaptation of the contract provides the parties with the opportunity to ask the judge to adapt the contract to the new conditions in the event that the balance between the mutual performances is disrupted due to the occurrence of facts that were not foreseen and not expected to be foreseen by the parties at the time of the conclusion of the contract. Under the Code of Obligations (CO) No. 818, the possibility of adaptation, which was explicitly foreseen for the work contract, has become applicable for all contracts thanks to the Art. 138 of the Turkish Code of Obligations (TCO) No. 6098.

Pursuant to Article 18/2 of the Turkish Commercial Code (TCC) No. 6102, every merchant must act prudently in all activities of his trade. The obligation to act prudently means the necessity to exercise due diligence to choose the best course of action for the events that are likely to occur in the future.

Due to the merchant's obligation to act prudently, it is doubtful whether the merchant may benefit from the adaptation opportunity regulated under Art. 138 TCO. First of all, Art. 138 TCO does not contain a prohibitive or limiting expression in terms of the person. Although Art. 22 TCC regulates that the merchant may not benefit from certain regulations, Art. 138 TCO is not listed in this article. Therefore, it is possible for the merchant to request the adaptation of the contract to which he is a party. The obligation to act prudently means, of course, that the merchant must show a heavier care than non-merchants. Therefore, due to the aforementioned obligation of the merchant, a more rigorous examination should be made in terms of the acceptance of the unforeseeability condition and a stricter criterion should be adopted compared to non-merchants. However, the obligation to act prudently is not unlimited. A superhuman and extraordinary prudence cannot be expected from the merchant.

The conclusion that the merchant may benefit from the possibility of adaptation is also in accordance with the systematic interpretation of the TCO. This is because Art. 480/2 TCO explicitly regulates that the contractor may request adaptation in respect of the work contract. The persons who request adaptation in terms of the work contract are generally the contractors who construct immovable properties, and it can be said that they are generally merchants. According to the predominantly accepted opinion, the basis for the adaptation due to excessive difficulty of performance is the good faith rule under Art. 2 of the Turkish Civil Code (TCC), No. 4721. According to the decisions of the 11th Civil Chamber of the Court of Cassation, the merchant's obligation to act prudently

does not mean that Art. 2 TCC shall not apply to him. Since Art. 138 TCO is a special regulation of Art. 2 TCC, the obligation of prudent behaviour does not prevent the merchant from benefiting from the possibility of adaptation.

During the period when the Code No. 818 was in force, the Court of Cassation generally rejected the adaptation requests of the merchant due to the lack of the element of unforeseeability, especially in the adaptation requests arising from inflationary events, the increase in exchange rates, and the economic measures to be taken by the government. When the decisions taken after the entry into force of Art. 138 TCO are examined, it is seen that the adaptation requests of the merchant are accepted from time to time, and from time to time, the adaptation requests are rejected by referring to the ‘unpredictability’ element of the adaptation and the ‘merchant's obligation to act prudently’.

As a result of the foreign exchange shocks experienced in the Turkish economy, the Turkish Lira, which has suffered serious depreciation, and the high inflation rates, there has been a need for adaptation in the existing contracts. In such cases, if the change does not fall within foreseeable limits, it should be decided that it is not foreseeable. In such cases, adaptation requests should be accepted if other conditions are also present.

Giriş

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun (TBK) “aşırı ifa güçlüğü” kenar başlıklı 138. maddesi tüm sözleşmeler için uygulanabilecek mahiyette bir “uyarlama” imkânı getirmiştir. Konu, son yıllarda Covid-19 pandemisi, Türk ekonomisinde yaşanan döviz şokları, ciddi değer kaybına uğrayan Türk Lirası ve yüksek seyreden enflasyon oranları neticesinde tekrar güncellik kazanmıştır. Bahsi geçen olayların etkileri ticari işlerde de kendisini göstermiş, mal ve hizmet tedarikinde aksama veya maliyet artışı sorunları meydana gelmiştir. Uyarlama talebi ile mahkemeye başvuran tacirin talebinin ya basiretli davranma yükümlülüğüne atıfla reddedildiği ya da kendisinden basiretli davranma yükümlülüğü ile bağdaşmayacak derecede, insanüstü bir öngörünün beklendiği görülmektedir.

Tacir, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) m. 18/2 gereğince basiretli davranmakla yükümlüdür. Tacirin önceden herhangi bir işaret ve emaresi olmayan bir politik kararı veya daha önce hiç o ölçüde gerçekleşmemiş bir ekonomik değişikliği tahmin etmesi basiretli davranma yükümlülüğü ile tevil edilemez. Kendisinden makul ölçüleri aşan bir özen bekleyerek taciri adeta iş ve işlemlerinden “kusursuz sorumlu” tutmak, onu ağır bir kararsızlık içerisinde bırakır ki bu durum ticari hayatın ihtiyaç duyduğu hız ve güven ile bağdaşmaz.

Mahkemelerin tacirden insan gücünü ve yeteneklerini aşan bir özen göstermesini beklemesi zaman zaman öğretide eleştiriye de uğramaktadır. Örneğin *Burcuoğlu*, 1994 yılında yabancı paraların Türk Lirası karşısında ani ve şiddetli değer kazanmasının “beklenmeyen hâl”

teşkil etmediği gerekçesiyle uyarılma talebini reddeden mahkeme kararlarını “İstanbul Asliye (5). Ticaret Mahkemesi’nin bu iki kararı okunduğunda, ister istemez, bu Mahkeme’nin Sayın Başkan ve Üyelerinin bulunmaları gereken yerde olmadıkları düşüncesi akla gelmektedir. Öyle ya, Sayın Başkan ve Üyeler, ülke ekonomisinin yönetiminde söz sahibi olsalardı, daha 1993 yılı ortalarında, 1994 yılı Mart – Nisan döviz patlamasını tahmin edebileceklerinden, ülkenin bu tarihte yaşadığı ekonomik depremi engelleyebileceklerdi” şeklinde eleştirmektedir¹.

Belirli şartların varlığı hâlinde şüphesiz tacirin uyarılma talep edebilmesi gerekir. Çalışmada öncelikle ahde vefa ilkesi ve uyarılma ilişkisi ortaya konulmuş, devamında tacirin TTK m. 18/2’de düzenlenen basiretli davranma yükümlülüğü ve bu yükümlülüğün sonuçları açıklanmıştır. Daha sonra mevcut yasal çerçevede TBK m. 138’de düzenlenen uyarılma imkânından yararlanıp yararlanamayacağı incelenmiştir. Son olarak ise tacir tarafından ileri sürülen uyarılma talepli uyuşmazlıklarda Yargıtay’ın yaklaşımına yer verilmiş ve anılan kararlar değerlendirilmiştir.

I. Ahde Vefa İlkesi ve Uyarılma

Tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmenin tarafları, mübadele ilişkisi içerisinde bulunan karşılıklı edimlerinin birbiri ile en azından denk olduğuna prensip olarak kanaat getirmiştir. Çünkü hiçbir taraf, kendi ediminden daha az değerli gördüğü bir karşı edimi özel bir sebep bulunmadıkça kabul etmez². Bu yönden somut bir sözleşme bakımından tarafların karşılıklı edimlerinin denk olduğu, taraflarca edimler arasında bir denge tesis edildiği söylenebilir. Ancak sözleşmenin kurulmasından sonra meydana gelen çeşitli dâhili veya harici etkenler sebebiyle anılan dengenin bozulması gündeme gelebilir. Temel bir örnek olarak iki tacirin bir ton kahvenin 100.000 TL’ye satışı hususunda anlaşmalarına rağmen taraflar borçlarını henüz ifa etmeden Türk Lirası’nın yabancı para birimlerine karşı aşırı ölçüde ve hızla değer kaybetmesi sebebiyle satıcının aynı mal için 150.000 TL talep etmesi gösterilebilir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki bir sözleşmede öngörülen edim dengesinin daha sonradan çeşitli olaylar sebebiyle bozulması durumunda ahde vefa ilkesinin uygulanması esastır³. Ahde

¹ Halûk Burcuoğlu, *Son Mahkeme Kararları ve Yargıtay Kararları Işığında Hukukta Beklenmeyen Hal ve Uyarılma, Taşınmaz Kirası Sözleşmelerinde ve Döviz Endeksli Kredi Sözleşmelerinde Uyarılma Uygulaması* (Filiz Kitabevi 1995) 69

² Bu husustaki açıklamalar için bkz. Fahri Erdem Kaşak, *Sözleşme Özgürlüğünün Sınırı Olarak Kanunun Emredici Hükümlerine Aykırılık* (2nd edn, On İki Levha Yayıncılık 2021) N 24 fn 35

³ Anılan ilke genellikle Latince olan *pacta sunt servanda* şeklinde ifade edilse de aslında söz konusu prensibin Roma hukuku kaynaklı olmayıp ilk olarak kilise hukukunda benimsendiği yönünde bkz. Bernhard Berger, *Allgemeines Schuldrecht* (3rd edn, Stämpfli Verlag 2018) N 176; Max Kaser and Rolf Knütel, *Römisches Privatrecht* (20th edn, Verlag C.H. Beck 2014) §38 N18. Benzer şekilde bkz. Ernst A Kramer, *Berner Kommentar Kommentar zum schweizerischen Privatrecht Band VI Das Obligationenrecht 1. Abteilung Allgemeine Bestimmungen 2. Teilband Unterteilband 1a Inhalt des Vertrages Kommentar zu Art. 19-22 OR* (Verlag Stämpfli

vefa ilkesi (*pacta sunt servanda*, *Verträge sind einzuhalten*, *sanctity of contract*, *agreements must be honored*), sözleşme taraflarının yükümlülüklerini aynı şekilde ifa etmelerinin gerektiği, sonradan şartların değişmesinin onların borçlarının kapsamı veya ağırlığı üzerinde herhangi bir etki doğurmayacağı, her ne sebeple olursa olsun tarafların vermiş oldukları söze riayet etmelerinin asıl olduğu anlamına gelir⁴. Bu bakımdan ahde vefa ilkesinin, sözleşme hukukunun temelini oluşturduğu söylenebilir⁵. Gerçekten anılan ilke olmasaydı pek çok sözleşme ilişkisinde taraflardan biri, herhangi bir hususu gerekçe göstererek borcunu ifa etmekten kaçınılabirdi. Dürüstlük kuralına da aykırılık teşkil eden böyle bir davranışın ise uzun vadede sözleşme kurumuna zarar vereceği ve ekonomik düzen içerisinde sözleşmenin işlevini yitirmesine neden olabileceği açıktır. Taraflardan birinin sonradan rahat bir şekilde sıyrılabildiği böyle bir “sözleşme” anlayışı, sözleşme kavramının içeriğini boşaltarak kişileri, mal ve hizmetlerin el değiştirmesi için farklı araçlar bulmaya sevk eder.

Sözleşmeler bakımından ahde vefa ilkesi temel bir prensip olarak varlığını korusa da bazı hâllerde anılan prensibin mutlak surette uygulanmasında ısrarcı olmak, faydadan çok zarara yol açabilir⁶. Nitekim somut olayda öylesine önemli birtakım gelişmeler meydana gelmiş

& Cie AG 1991) Art 19-20 N 21. Bu bakımdan krş. Mine Karayalçın, ‘Basiretli Bir İş Adamı Gibi Davranma Gerekliliği’ (DPhil thesis, Galatasaray Üniversitesi 2021) 155

⁴ Kramer (n 3) Art 19-20 N 21, 87; Berger (n 3) N 175; Ingeborg Schwenzer and Christiana Fountoulakis, *Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil* (8th edn, Stämpfli Verlag 2020) N 26.27, 35.02; Ernst A Kramer and Thomas Probst, *Obligationenrecht Allgemeiner Teil* (2nd edn, Helbing Lichtenhahn Verlag 2013) N 143; Kemal Tahir Gürsoy, *Hususi Hukukta Clausula Rebus Sic Stantibus (Emprevizyon Nazariyesi)* (Güney Matbaacılık ve Gazetecilik TAO 1950) 7; İbrahim Kaplan, *Hakimin Sözleşmeye Müdahalesi* (3rd edn, Yetkin Yayınları 2013) 112; Başak Baysal, ‘6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’nun 480. Maddesinin Değerlendirilmesi’ (2011) 69 (1-2) İÜHF 477, 478; Ayşe Arat, *Sözleşmenin Değişen Şartlara Uyarlanması* (Seçkin Yayıncılık, 2006) 51-52; Latif Tile, *Uyarlama Sebebi Olarak Aşırı İfa Güçlüğü* (Yetkin Yayınları 2021) 14. YHGK, T. 19.02.1997, E. 1996/762, K. 1997/77: “Ahde vefa ilkesine göre; sözleşme yapıldığı andaki gibi aynen uygulanmalı ve hükümlerine riayet olunmalıdır. Sözleşmeye bağlılık ilkesi hukuki güvenlik, doğruluk ve dürüstlük kuralının bir gereği olarak, sözleşme hukukunun temel ilkelerinden biridir <www.lexpera.com.tr> ‘accessed 5 August 2024’; benzer şekilde YHGK, T. 30.5.2001, E. 2001/15-402, K. 2001/459, <<https://legalbank.net/>> ‘accessed 5 August 2024’; Y. 3. HD, T. 02.06.2021, E. 2021/3302, K. 2021/5923, <www.lexpera.com.tr> ‘accessed 5 August 2024’; Y. 13. HD, T. 07.02.2013, E. 2012/8250, K. 2013/2623 <www.lexpera.com.tr> ‘accessed 5 August 2024’

⁵ Bkz. Berger (n 3) N 175. Ahde vefa ilkesinin Fransız Medenî Kanunu Art. 1103 (eski Art. 1134) hükmünde düzenlendiği ifade edilmektedir. Bu yönde bkz. Gürsoy (n 4) 7. Uluslararası Ticari Sözleşmeler için Unidroit İlkeleri (2016) m. 6.2.1 “Ahde Vefa” ilkesini düzenler.

⁶ Gürsoy (n 4) 10; Berger (n 3) N 1166; Baysal (n 4) 478; YHGK, T. 19.02.1997, E. 1996/11-762, K. 1997/77: “...akit yapıldığı sırada mevcut bulunan şartlar önemli surette değişmişse, artık taraflar sözleşme ile bağlı olmamalıdır <www.lexpera.com.tr> ‘accessed 30 August 2024’. YHGK., T. 15.10.2003, E. 2003/599, K. 2003/599: “Kurulmuş bir sözleşmede sonradan ortaya çıkan bazı olgular nedeniyle değişiklik yapılabilmesi, bugün çağdaş tüm hukuk sistemlerinde kabul edilen, beklenmeyen hal (Emprevizyon) veya Clausula Rebus Sic Stantibus Kuramının koşullarının gerçekleşmiş olması halinde mümkün görülmektedir. Bu kuramın, borçlunun şartları ne olursa olsun mutlaka ahde sadık kalmasını zorunlu gören, bir bakıma artık eskimiş olarak nitelendirilebilecek Ahde Vefa veya Pacta Sunt Servanda Kuramını sınırlamak için konulduğu benimsenmektedir.” <<https://legalbank.net/>> ‘accessed 30 August 2024’. YHGK, T. 30.05.2001, E. 2001/15-402, K. 2001/459: “edimler arasındaki dengeyi aşırı derece bozan harp, ülkeyi sarsan ekonomik krizler, enflasyon grafiğindeki olağanüstü yükselmeler, şok devalüasyon, para değerinin önemli ölçüde düşmesi gibi hallerde sözleşmeye bağlılık ilkesi ile sözleşme adaleti ilkeleri arasında bir çelişki meydana gelir ve artık sözleşmeye sıkı sıkıya bağlı kalmak

olabilir ki bunlar artık tarafların ahde vefa göstermesi gerekliliğinin yumuşatılmasını mucip olabilir⁷. Kişinin verdiği sözle bağlı kalmasının dürüstlük kuralının bir gereği olduğu açıktır. Ancak tarafların sözleşmede kurduğu edim dengesini ciddi ölçüde bozan veya alt üst eden hadiseler yaşanmışsa, tarafların buna rağmen ahde vefa göstermesi gerektiğini talep etmek dürüstlük kuralına aykırı olur⁸. Başta verdiğimiz örneğe dönecek olursak böyle bir durumda satıcının paranın değerindeki ani düşüşe rağmen bir ton kahveyi 100.000 TL karşılığında satmak zorunda olduğunu ileri sürmek hakkın kötüye kullanılması teşkil eder. İşte sözleşmenin uyarlanması kurumu bu noktada karşımıza çıkar ve belirli şartların gerçekleşmesi hâlinde sözleşmenin değişen şartlara uyarlanmasına imkân tanıyarak ahde vefa ilkesini sınırlandırır⁹. Ancak ahde vefa ilkesinin bir kenara itilmesi ve sözleşmenin uyarlanması imkânının kabulünde hassas hareket etmek ve çekingen davranmak gerekir. Bir başka ifadeyle, sözleşmeler hukukunda kural olan ahde vefa ilkesi ile istisna teşkil eden uyarlama imkânının ters çevrilerek birbirlerinin yerine geçirilmemesi gerekir¹⁰. Hâkim yalnızca uyarlama için öngörülmuş istisnâî şartların meydana gelmesi hâlinde karşılıklı edimler arasında bozulmuş dengeye müdahale etmeli ve anılan dengeyi yeniden tesis etmelidir¹¹.

adalet, hakkaniyet ve objektif iyiniyet kaidelerine aykırı bir durum yaratır hale gelir.” <<https://legalbank.net/>> ‘accessed 30 August 2024’

⁷ Schwenzer and Fountoulakis (n 4) N 35.01; Burcuoğlu (n 1) 4-5. Tarafların sözleşmenin kurulması anındaki şartların, gelecekte değişmeyeceğini örtülü olarak kabul ettikleri yönünde bkz. YHGK, T. 07.05.2003, E. 2003/13-332, K. 2003/340: “Öğretide, sözleşmenin yapıldığı zamandaki durumların değişmemesi, sözleşmenin örtülü (zımni) şartıyla yapıldığı varsayılır.” Benzer şekilde bkz. Damla Gürpınar, *Eser Sözleşmesinde Ücretin Arttırılması ve Eksiltilmesi* (Güncel Hukuk Yayınları 2006) 120. Anılan esasın ilk olarak 1778 yılında Augustin Leyer tarafından ifade edildiği yönünde bkz. Kaser and Knütel (n 3) §38 N 18a

⁸ Y. 3. HD, T. 30.05.2012, E. 2012/8973, K. 2012/13817: “Tarafların iradelerini etkileyip sözleşmeyi yapmalarına neden olan şartlar daha sonra önemli surette, çarpıcı, adaletsizliğe yol açan olayların gerçekleşmesi ile değişmişse, taraflar artık bu akitlere bağlı tutulmazlar. Değişen bu koşullar karşısında TMK 2. maddesinden yararlanılarak sözleşmenin yeniden düzenlenmesi imkânı hasıl olur.” <<https://legalbank.net/>> ‘accessed 31 August 2024’; Y. 13. HD, T. 07.02.2013, E. 2012/8250, K. 2013/2623: “Tarafların iradelerini etkileyip sözleşmeyi yapmalarına neden olan şartlar daha sonra çok önemli surette, çarpıcı ve öngörülemez biçimde adaletsizliğe yol açan olayların gerçekleşmesi ile değişmişse, taraflar artık o akitle bağlı tutulmazlar. Değişen bu koşullar karşısında M.K. 2. maddesinden yararlanılarak sözleşmenin yeniden düzenlenmesi zorunluluğu doğar.” <www.lexpera.com.tr> ‘accessed 31 August 2024’

Aynı şekilde bkz. Andreas B Schwarz, ‘Harbin Hususi Akitler Üzerindeki Tesiri’ (1944) 2 AD 188, 197; Hasan Erman, *İstisna Sözleşmesinde Beklenilmeyen Haller (BK m. 365/2)* (Fakülteler Matbaası 1979) 54-56; İsmail Doğanay, ‘Sözleşme Yapıldıktan Sonra Devülasyon Sebebiyle Para Değerinde Meydana Gelen Büyük Değişiklikler, Akdin Yerine Getirilmesine Mâni Olur Mu?’ (1975) 1 (4) YD 23, 27. krş. Zafer Kahraman, *Beklenmedik Haller ve Hukuki Sonuçları* (Vedat Kitapçılık 2023) 339; ayrıca bkz. Reşat Atabek, ‘Uzun Süreli Sözleşmelerde Yeni Durumlara Uyum’ (1984) 12 (4) BATİDER 87, 90 vd

⁹ Astrid Stadler, ‘BGB §313’ in Rolf Stürner (ed), *Jauernig Bürgerliches Gesetzbuch* (19th edn, C.H.Beck 2023) N 2; Martin Fries, ‘BGB §313’ in Reiner Schulze and others (eds), *Nomos Handkommentar Bürgerliches Gesetzbuch* (12th edn, Nomos 2024) N 1

¹⁰ Y. 13. HD, T. 26.09.2012, E. 2012/3259, K. 2012/21304: “...sözleşmenin uyarlanması ise uyarlama koşullarının varlığı halinde başvurulması gereken istisnâî bir durumdur.” <<https://legalbank.net/>> ‘accessed 31 August 2024’; Y. 3. HD, T. 02.06.2021, E. 2021/3302, K. 2021/5923 “Sözleşmeye müdahale (uyarlama) müessesesi, istisnâî, tali (ikinci derecede) ve yardımcı niteliktedir.” <<https://legalbank.net/>> ‘accessed 31 August 2024’

¹¹ Burcuoğlu (n 1) 14-15; Zahit İmre, ‘Türk Medeni Hukukuna Göre Hâkimin İktisadi Meseleler Karşısında Durumu’, *Prof. Dr. Kemal Fikret Arık’a Armağan* (Sevinç Matbaası 1973) 153, 187

Ahde vefa ilkesinin belirli hâllerde esnetilebileceği düşüncesi kabul gördükten sonra bunun nasıl ve hangi şartların varlığında yapılabileceğinin açıklanması gerekir. Bu noktada Türk ve İsviçre kanun koyucusu ilk olarak ani edimli olan, ancak yüklenicinin belirli bir zamana yayılan eseri meydana getirme borcu altında bulunduğu eser (istisna) sözleşmesi bakımından 818 sayılı mülga Borçlar Kanunu (BK) m. 365/2 (Art. 373/2 OR, TBK m. 480/2) hükmü ile uyarlama olanağını kabul etmiştir¹². Eser sözleşmesi dışında kalan sözleşmeler bakımından uyarlamanın kabul edilip edilmeyeceği öğretiyi uzunca bir süre meşgul eden konulardan olmuştur¹³. Bu bakımdan uyarlamanın hangi hukukî temele dayandığı, zaman içerisinde öğretide sözleşmenin değişen koşullara uyarlanması (clausula rebus sic stantibus)¹⁴, tasavvur, işlem temeli, sözleşmenin esaslı unsurlarında hata, imkânsızlık, gabin ve dürüstlük kuralı teorileri ile açıklanmaya çalışılmış ve bu şekilde uyarlama kurumu diğer sözleşmelere de sâri olacak şekilde genişletilmeye çalışılmıştır¹⁵.

Türk kanun koyucusu TBK’yi hazırlarken genel hükümler altında (TBK m. 138) ayrıca uyarlamayı hükme bağlamış ve böylece uyarlamanın eser sözleşmesi dışındaki sözleşmeler bakımından da uygulanabilmesine karşı ileri sürülen tereddütleri tamamen bertaraf etmiştir¹⁶. Dolayısıyla yukarıda zikredilmiş ve uyarlamanın genel olarak uygulanabilir olduğunu izah etmeye çalışan teoriler, Türk hukuku bakımından pratik önemini –büyük ölçüde– yitirmiştir¹⁷. Bu bakımdan mesele, aşağıda TBK m. 138 kapsamında ele alınmıştır¹⁸. Ancak aşağıda

¹² TBK m. 480 düzenlemesine dair açıklamalar için bkz. Baysal (n 4) 477 vd.; Tile (n 4) 162 vd. BK m. 365/2 hükmüne ilişkin izahat için bkz. Gürpınar (n 7) 113 vd. Yargıtay’ın anılan hüküm kapsamında çok fazla sayıda kararı mevcuttur. Örnek olarak bkz. Y. 15. HD, T. 14.01.2020, E. 2019/2492, K. 2020/71; Y. 15. HD, T. 02.05.2016, E. 2016/442, K. 2016/2507 <<https://legalbank.net/>> ‘accessed 31 August 2024’

¹³ Örnek olarak bkz. Schwarz (n 8) 198; Rona Serozan, ‘Karşılıklı Sözleşmelerde Baştan Dayatılmış veya Sonradan Oluşmuş Edimler Arası Dengesizliğin Uyarlama Yoluyla Düzeltmesi - Kronolojik Açından Ayrımlı Olguları Ortak Bir Rejime Bağlama Denemesi’, *Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman’ın Anısına Armağan* (Beta Basım Yayın 2000) 1013, 1024 vd

¹⁴ Modern doktrinin clausula rebus sic stantibus kavramından, sözleşmenin değişen şartlara uyarlanmasını anladığı yönünde bkz. Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (21th edn, Yetkin Yayınları 2017) 500

¹⁵ Söz konusu teorilere dair kapsamlı izahat için bkz. Erman (n 8) 33-56; Gürsoy (n 4) 11 vd. Bu hususta ayrıca bkz. Doğanay (n 8) 39; Schwenger and Fountoulakis (n 4) N 35.05; İmre (n 11) 188 vd.; Sermet Akman, ‘Karşılaştırmalı Olarak Alman ve İsviçre-Türk Hukuklarında Yüksek Oranlı Enflasyonun Para Borçlarına Etkisi ve Bu Konudaki Yargısal Kararlar’ (1989) 63 (10-12) İBD 624, 626. Sözleşme boşluğu teorisi için bkz. Kahraman (n 8) 324-28

¹⁶ Bu bakımdan TBK m. 138 düzenlemesinin “genel kural”, TBK m. 480 hükmünün ise “özel kural” teşkil ettiği yönünde bkz. Baysal (n 4) 480. Y. 13. HD, T. 13.06.2014, E. 2013/16898, K. 2014/18895: <<https://legalbank.net/>> ‘accessed 31 August 2024’

¹⁷ Y. 3. HD, T. 02.06.2021, E. 2021/3302, K. 2021/5923: “İmkânsızlık kavramından farklı olan aşırı ifa güçlüğüne dayanan uyarlama isteminin temeli, Türk Medenî Kanununun 2 nci maddesinde öngörülen dürüstlük kurallarıdır.” <<https://legalbank.net/>> ‘accessed 30 August 2024’. Esasen kanun koyucu da TBK m. 138/1 hükmünde uyarlamanın dürüstlük kuralı çerçevesinde yapıldığını açıkça ifade etmiştir. Öğretide aynı yönde bkz. Berger (n 3) N 1176; Arat (n 4) 82.

¹⁸ İsviçre hukukunda, TBK m. 138 gibi uyarlamaya dair genel bir düzenleme mevcut değildir. Her ne kadar OR2020 Tasarısı Art. 19 hükmünde “V. Veränderung der Umstände” başlığı altında “Haben sich die Umstände nach Vertragsabschluss zulasten einer Partei in unvorhersehbarer Weise derart verändert, dass ihr nach Treu

görülebileceği üzere TBK m. 138'in uyarılama taleplerine haklılık kazandıracak olguların tamamını kapsamadığı eleştirileri öğretilerde dile getirilmektedir¹⁹. Hükmün eksik yönleri itibarıyla tartışmaların devam edeceğini, bahsi geçen teorilerin az da olsa işlevini koruyacağını söylemek mümkündür²⁰.

II. TBK m. 138'in Kapsamı ve Uyarılamanın Şartları

A. TBK m. 138'in Kapsamı

Türk kanun koyucusu, uyarılama imkânını “aşırı ifa güçlüğü” kenar başlığına sahip TBK m. 138 hükmünde düzenlemiştir²¹. Hemen başta ifade etmek gerekir ki TBK m. 138 düzenlenirken BGB § 313'ten esinlenilmiştir²². Fakat hüküm, bazı yönleri itibarıyla Alman düzenlemesinden ayrılmaktadır. Bu bağlamda BGB § 313'te “işlem temelinin çökmesi” uyarılama sebebi olarak öngörülmüştür ve işlem temelinin çökmesinin Alman öğretisinde üç uygulama alanı olduğu kabul edilmektedir²³: “i) edimler arası aşırı dengesizlik, 2) edimin ifasının aşırı derecede güçleşmesi, iii) edim ile izlenen amacın anlamsızlaşması”. TBK m. 138'de yalnızca aşırı ifa güçlüğü'nün düzenlenmiş olması bu yönden eleştirilmiş, hükmün gözden geçirilerek kâmil hâle getirilmesi hem öğretilerde hem de Adalet Komisyonu Raporunda önerilmiştir²⁴.

und Glauben die Erfüllung der Verpflichtung nicht mehr zumutbar ist, kann das Gericht den Vertrag anpassen oder aufheben.” şeklinde meseleyi düzenlemiş olsa da anılan tasarı yasalasmamıştır.

¹⁹ Nazım Aksoy, ‘Aşırı İfa Güçlüğü Hükmünün Ticari İş ve Basiretli İş Adamı Açısından Değerlendirilmesi’ (2021) 34 MAKU SOBED 115, 119, 128

²⁰ Konu hakkındaki görüşümüz için bkz. “II. A. TBK m. 138'in Kapsamı”

²¹ Uyarılama birçok uluslararası düzenlemelerde de tanınmış bir imkândır: Avrupa Sözleşme Hukuku İlkeleri (*Principles of European Contract Law, PECL*) meseleyi Art. 6:111 hükmünde “Hâl ve Şartların Değişmesi” (“*Change of Circumstances*”) başlığı altında, Uluslararası Ticari Sözleşmeler için Unidroit İlkeleri (2016) ise m. 6.2.3 ve 6.2.4'te “Aşırı İfa Güçlüğü'nün Tanımı”, “Aşırı İfa Güçlüğü'nün Etkileri” başlıkları altında düzenlemiştir <www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-Turkish-bl.pdf> ‘accessed 16 August 2024’. Ayrıca bkz. ve karşı. Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşması (CISC) m. 79. CISG m. 79 hakkında açıklamalar için bkz. Hannes Rösler, ‘Alman ve Uluslararası Sözleşme Hukukunda Değişen ve Öngörülemez Koşullar’ (tr Tülay Aydın-Ünver) (2008) 66 (1) İÜHF 353, 360

²² Bu konuda bkz. Aksoy (n 19) 119, 128; Özlem Tüzüner and Kerem Öz, ‘Aşırı İfa Güçlüğüne İlişkin İçtihat İncelemesi’ (2015) 3 ABD 421, 423, 441. BGB §313 hakkında bkz. Rösler (n 21) 356 vd. Alman Yüksek Mahkemesinin İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası dönemde değişen durumların borç sözleşmelerine etkisi hususunda geliştirdiği içtihatlar için bkz. Kenan Tunçomağ, ‘Borcun İfasında Aşırı Güçlük ve Alman Yargıtayı’ (1967) 1 (1) İÜMHAD 87 vd.; öğretilerde yer alan görüşler için Kenan Tunçomağ, ‘Alman Hukukunda Borcun İfasında Aşırı Güçlük (Muamelenin Temeli) ile İlgili Objektif Görüşler’ (1966) 32 (2-4) İÜMHAD 884, 888 vd

²³ Bu konuda bkz. Ümmühan Kaya, ‘Sözleşmenin Uyarlanmasında Sonradan Değişen Şartlar ve Öngörülemezlik İlkesi’ (2016) 22 (3) MÜHF-HAD 1569, 1574; ayrıca bkz. Eleanor Cashin-Ritaine, ‘Emprevizyon, Hardship ve İşlem Temelinin Çökmesi: Pacta Sunt Servanda ve Alman-Fransız Hukuki İlişkilerinde Sözleşmelerin Uyarlanmasına Giden Yollar’ (tr Başak Baysal) (2005) 63 (1-2) İÜHF 321, 322

²⁴ Aksoy (n 19) 119, 128; Gökhan Antalya, *10. Yılında Türk Borçlar Kanunu Çalıştayı* <<https://higm.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/14072023125623tbk.pdf>> ‘accessed 1 August 2024’ 80; Adalet Komisyonu Raporu, TBK m. 138 (137)’e ilişkin açıklamalar, bkz. <www.corpus.com.tr/> ‘accessed 18 August 2024’

Hükmün yasalaşma sürecinde Adalet Komisyonu Raporunda “*Tasarı, ifa güçlüğü dışında kalan uyarlama sebeplerini kapsamamaktadır. İfa güçlüğü oluşturmasa bile karşı edimin değerinin azalması sebebiyle edimler arası dengenin bozulması, sözleşme amacının bozulması gibi işlem temelini çökmesi halleri dışarıda bırakılmıştır. Bu durumda, uyarlamanın düzenlenmemesi tercih olunmalıdır. Çünkü bu halde, diğer uyarlama sebeplerinin aksi ile kanıt yorumu yoluyla yasaklandığı sonucuna ulaşılabilir*” denilmiştir. Her ne kadar Adalet Komisyonu Raporunda, hükmün düzenleme tarzından diğer uyarlama sebeplerinin aksi ile kanıt yorumu yoluyla yasaklandığı sonucuna varılacağı ifade edilmişse de kanaatimizce bu endişeye mahal yoktur.

Öncelikle ifade etmek gerekir ki yorum faaliyetlerinde kullanılan aksi ile kanıt yöntemi, kıyas ve istisnalar dar yorumlanır ilkesi oldukça göreceli yorum araçlarıdır ve bazı yazarlar tarafından yorum faaliyetlerinde kullanılmaları reddedilmektedir. Çünkü TBK m. 138 örneği üzerinden devam edecek olursak aksi ile kanıt yorumundan diğer hallerin (edimler arası aşırı dengesizlik, edim ile izlenen amacın anlamsızlaşması hallerinin) yasaklandığı sonucu çıkarılabilirken, kıyas yönteminin kullanılması halinde anılan hükmün benzer durumlara da sari olacak şekilde genişletilebileceği sonucuna varılabilir. Görüldüğü üzere anılan yöntemler sağlıklı sonuçlara varılması için uygun yollar değildir²⁵.

TBK m. 138 esas itibarıyla kabul görmüş bir teoriyi yasalaştırmakta ve uyarlamanın uygulanma şartlarına açıklık kazandırmaktadır. Yoksa kanun koyucunun burada uyarlamayı sadece aşırı ifa güçlüğüne hasretme ve diğer hâlleri yasaklama amacı bulunmamaktadır. Az önce de ifade edildiği üzere, aksi ile kanıt yorumu yoluyla varılan yargıların zıddı da kolaylıkla savunulabilir; bu sebeple anılan yorum metoduyla elde edilen sonuçlara çok istisnaen üstünlük tanınabilir. Anılan yöntemle varılan sonucun kabul edilebilmesi, bu sonucun Kanun’un diğer maddelerine, amacına aykırı olmaması gerekir. Oysa burada sınırlandırıcı bir yorum yapılması, en başta TBK m. 138’de düzenlenen uyarlama imkânının tüm sözleşmeler bakımından uygulanmasını öngören kanun koyucunun amacı ile bağdaşmaz.

Görüldüğü üzere, TBK m. 138’de düzenlenmeyen hususlar bakımından “*kasıtlı susma*” yoluyla olumsuz bir düzenleme yapıldığından değil; yalnızca bir “*boşluk*” bulunduğundan bahsedilebilir. Bu kapsamda TBK m. 138 ile düzenlenmeyen diğer uyarlama sebeplerine dayanan talepler bakımından TMK m. 2/1 ve m. 1/2 çerçevesinde çözüm üretilebilir²⁶ ve

²⁵ Aksi ile kanıt yöntemi hakkında anlatılanların hepsi için bkz. Peter Forstmoser and Hans-Ueli Vogt, *Einführung in das Recht* (4th edn, Stämpfli Verlag 2008) § 19 N 119 vd

²⁶ TBK m. 138’de düzenlenen uyarlama imkânının asıl dayanağının TMK m. 2 olduğu, yaygın anlayışın bu yönde bulunduğu hakkında bkz. Faruk Acar, ‘Sözleşmelerin Uyarlanmasında Öngörülemez Olgu’ in Murat Topuz (ed),

uyarlama talepleri kabul edilebilir²⁷. Nitekim TMK m. 2, işlem temelinin çökmesi durumunda eğer özel ve pozitif bir düzenleme yoksa uygulama alanı bulabilir²⁸. Şüphesiz TMK m. 2 uygulanırken çekingen davranılması gerekir²⁹. Öte yandan Kanun maddesinde düzenlenmeyen sebepler ile uyarlama talep edilemeyeceğini söylemek hem bu konudaki uygulama ve öğreti birikimini çöpe atmak olur hem de uyarlama kurumunun gelişiminin önünü keser³⁰. Nitekim Adalet Komisyonu Raporunda da düzenleme yokluğunda yargı yoluyla, soruna özgü içtihat hukuku geliştirilerek ihtiyacın gidereceğine işaret edilmiş; bir diğer deyişle maddede düzenlenmeyen sebepler bakımından ileri sürülecek uyarlama taleplerine yeşil ışık yakılmıştır. Maddede düzenlenmeyen diğer durumlar bakımından şüphesiz yine TBK m. 138’de öngörülen temel ilkeler ışığında hareket edilecektir; çünkü tüm bu durumlar esasen hukuki nitelik itibarıyla “uyarlama” olduğu için şartlar birbiri ile benzer olacaktır³¹.

B. Uyarlamanın Şartları ve Usulü

1. Genel Olarak

Hükmün kapsamı bakımından yapılan ön açıklamadan sonra, TBK m. 138 hükmünden uyarlamanın şartları şu şekilde çıkarılabilir³²:

- 1) Sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülmeyen ve öngörülmesi beklenmeyen olağanüstü bir durumun gerçekleşmesi,
- 2) Anılan olağanüstü durumun borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkması,
- 3) Anılan olağanüstü durumun sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirmesi,

Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar Çerçevesinde Döviz ile Sözleşme Yapma Yasağı ve Sözleşmelerin Uyarlanması (Seçkin Yayıncılık 2019) 16

²⁷ Aynı şekilde Adalet Komisyonu Raporu, TBK m. 138 (137)’e ilişkin açıklamalar, bkz. <www.corpus.com.tr/> ‘accessed 18 August 2024’: “Düzenleme yokluğunda yargı (TMK m.2/1 veya m.1/II) yoluyla soruna özgü içtihat hukukunu geliştirerek ihtiyacı giderecektir”; Cem Baygın, ‘Türk Borçlar Kanunu’nun Borç İlişkilerinin Hükümleri-Borçların ve Borç İlişkilerinin Sona Ermesi Konularında Getirdiği Bazı Yenilik ve Değişiklikler’ (2010) 14 (3-4) EUHFD 119, 143

²⁸ İsmet Sungurbey, ‘Dürüstlük İlkesinin İkincilliği (Taliliği) – MK 2’deki Dürüstlük İlkesinin Sonucu Olan Clausula Rebus Sic Stantibus’tan ya da Objektif İşlem Temelinin Çökmesinden ve BK 264’deki Önemli Nedenden Dolaylı Sözleşmeye Son Vermenin Gerekliliği’, *Medeni Hukuk Sorunları İkinci Cilt* (Sulhi Garan Matbaası 1974) 123

²⁹ Bu hususta ayrıntılı açıklamalar ve muhtemel sakıncalar için bkz. ibid 125 vd

³⁰ Alman hukuku bakımından bkz. ve karşı. Stadler (n 9) N 1, 2

³¹ Kanun koyucunun sadece aşırı ifa güçlüğü ifadesini kullanmış olmasının amacın boşa çıkması ve edimler arası denge bozulması şeklindeki işlem temelinin çökmesi hallerini dışarıda bıraktığı şeklinde yorumlanamayacağı yönünde bkz. Başak Baysal, *Sözleşmenin Uyarlanması BK m. 138 Aşırı İfa Güçlüğü* (4th edn, On İki Levha Yayıncılık 2020) 236.

³² TBK m. 480 düzenlemesi çerçevesinde uyarlamanın şartları için bkz. Baysal (n 4) 482

4) Borçlunun borcunu henüz ifa etmemesi veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmesi,

5) Borçlunun, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını istemesidir.

Keza çeşitli Yargıtay kararlarında da söz konusu şartlar sayılmıştır³³. Çalışma konusu bakımından taşıdığı ehemmiyete binaen mezkûr şartlar aşağıda kısaca tetkik edilmiş; “öngörülmezlik” unsuru –tacir bakımından özel önemi dolayısıyla ayrıca açıklanmıştır³⁴.

TBK m. 138’de öngörülmezlik dışında talep edilen şartlardan ilki, uyarlama talep edecek borçlunun, dayandığı durum değişikliğine kendisinin sebebiyet vermemesidir. Esasen anılan şart, “kimse kendi kusurundan yararlanamaz” (“*nemo auditur propriam turpitudinem allegans*”) ilkesinin doğal bir sonucudur³⁵.

Uyarlama talep edebilmek için gerekli bir başka şart sözleşmenin kurulmasından sonra şartlarda meydana gelen değişikliğin *önemli ve ciddi* olmasıdır. Bir başka ifadeyle sözleşmedeki edim – karşı edim dengesinin sadece belirgin ölçüde bozulması hâlinde uyarlama talebi kabul görebilir³⁶. Dolayısıyla ciddi olmayan değişiklikler, uyarlama talebine vücut veremez³⁷. Bu bağlamda meydana gelen değişiklik o kadar etkili olmalıdır ki artık borçlunun ifayı aynı şekilde yapması, dürüstlük kuralına göre beklenememelidir³⁸. Ancak edimin ifasının *borçlunun ekonomik anlamda mahvına yol açacak ağırlıkta olması* TBK m. 138 bakımından *şart değildir*³⁹.

Uyarlamanın kabul edilebilmesi için borçlunun edimini ifa etmemesi veya ihtirazî kayıtla ifa etmesi gerekir⁴⁰. Zira aksi hâlde edimler arasındaki dengesizliğin çok önemli olmadığı ve borçlunun borcunu ifa edebilmesine engel olmadığı kabulü vardır⁴¹. Kaldı ki ifanın yapılmasıyla borç sona erdiği için sona ermiş bir borç ilişkisine hâkimin müdahalesi edebilmesi

³³ Y. 13. HD, T. 07.02.2013, E. 2012/8250, K. 2013/2623; Y. 13. HD, T. 13.06.2014, E. 2013/16898, K. 2014/18895; Y. 3. HD, T. 02.06.2021, E. 2021/3302, K. 2021/5923. TBK öncesi dönemde olmasına rağmen aynı yönde bkz. YHGK, T. 07.05.2003, E. 2003/13-332, K. 2003/340 <www.corpus.com.tr/> ‘accessed 23 April 2024’

³⁴ BK m. 365/2 düzenlemesi kapsamında uyarlamanın şartlarına dair açıklamalar için bkz. Erman (n 8) 71-89

³⁵ Süleyman Yılmaz, ‘Döviz Endeksli Tüketici Kredilerinde Uyarlama Sorunu ve Yargıtay’ın Bakışı’ (2010) 59 (1) AÜHFD 131, 141, 163

³⁶ Schwenzer and Fountoulakis (n 4) N 35.09; Berger (n 3) N 1179; Yılmaz (n 35) 146; Kahraman (n 8) 351; Fatih Karamercan, ‘Döviz Endeksli Tüketici Kredilerinde Tüketicilerin Açmış Olduğu Sözleşmenin Uyarlanması Davaları ile İlgili Uygulama Sorunları ve Yargıtay’ın Tutumu’ (2013) 8 (78) THD 81, 84-85; Tile (n 4) 146; Yeşim Gülekli, ‘Aşırı İfa Güçlüğü ve Alacaklının Tasavvurunun Boşa Çıkması Halinde İşlem Temelinin Çökmesi Öğretisi’ (1990) 18 İÜMHAD 43, 48. YHGK, T. 18.11.1998, E. 1998/815, K. 1998/835: “...değişen hal ve şartlar nedeniyle tarafların yüklendikleri edimler arasındaki denge aşırı ölçüde ve açık biçimde bozulmuş olması şarttır”; benzer şekilde bkz. YHGK, T. 01.07.1992, E. 1992/360, K. 1992/425. Kararlar için bkz. <<https://legalbank.net/>> ‘accessed 31 August 2024’

³⁷ Berger (n 3) N 1179; Schwenzer and Fountoulakis (n 4) N 35.09; Tüzüner and Öz (n 22) 459

³⁸ Kahraman (n 8) 354-55; Tile (n 4) 148; Acar (n 26) 18

³⁹ Acar (n 26) 18

⁴⁰ Tile (n 4) 185 vd

⁴¹ Kaplan (n 4) 145; Yılmaz (n 35) 155

de mümkün gözükmemektedir⁴². Nitekim TBK m. 138 hükmünde de anılan şart açıkça ifade edilmiştir⁴³.

Tabiidir ki taraflar hâkime başvurmadan aralarındaki sözleşmenin şartlarını uzlaşarak değiştirebilir. Ancak buna imkân yoksa borçlunun, mahkemeye başvurarak sözleşmenin uyarlanmasını veya sona erdirilmesini talep etmesi gerekir. Çünkü özel hukuk uyuşmazlıklarının taraflarca hâkim önüne taşınması gerekir; aksi hâlde hâkim re'sen bir sözleşme ilişkisine müdahale edemez⁴⁴. Bundan başka kendisine karşı açılan bir davada, borçlunun bir itiraz sebebi olarak da uyarlamayı ileri sürmesi mümkündür⁴⁵.

Uyarlamanın şartları somut olayda mevcutsa hâkim, uyarlamanın nasıl yapılacağı konusunda takdir yetkisini haizdir⁴⁶. İlk olarak hâkim, değişen şartlar karşısında mümkün mertebe sözleşmeyi ayakta tutmak (*favor negotii*) amacıyla sözleşme içeriğini değiştirerek edimler arasında bozulmuş dengeyi yeniden tesis etme yolunu dener⁴⁷. Ancak edimler arasındaki dengenin sağlanabilmesi mümkün veya taraflardan biri için katlanılabilir değilse hâkim, sözleşmenin ayakta tutulmasından vazgeçerek nihai çare olarak belirli bir an tespit ederek o an itibarıyla sözleşmeyi sona erdirir⁴⁸.

2. Öngörülmezlik Unsuru

Uyarlama talebinin kabul edilebilmesi için, sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülmeleyen ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durumun ortaya çıkması gerekir. Öngörülmezlik bakımından önceden genel bir kural kabul edilmesi mümkün olmayıp somut olayın şartları dikkate alınarak söz konusu değişikliğin önceden öngörülebilir olup olmadığı karara bağlanır⁴⁹. Bir olayın öngörülebilir olup olmadığı, sözleşmenin kurulduğu an esas alınarak belirlenir⁵⁰. Sadece uzun süreli sözleşmeler bakımından uyarlama yapılabileceğine

⁴² Arat (n 4) 123. Y. 11. HD, T. 14.05.2002, E. 2001/11072, K. 2002/4747: “Oysa, davacı bir taraftan uyarlanması istenen sözleşmeye dayalı ödemeler bir devam etmiş ve karar tarihinde borcun tamamının ödenmiş olduğu anlaşılmıştır. Bu durumda artık uyarlamaya konu olacak bir borç ve sözleşme bulunmamakta, diğer bir deyişle, dava konusuz kalmıştır. Şu halde mahkemece, uyarlama dava konusuz kaldığından karar vermeye yer olmadığına karar verilmek gerekirken, hüküm tarihinden geriye yürürlü olarak sözleşmenin uyarlanmasına karar verilmesi doğru görülmemiştir.” <www.lexpera.com.tr> ‘accessed 31 August 2024’. Ancak bu kararda anlaşıldığı kadarıyla davacı, davayı açtıktan sonra ödemelere devam etmiştir. Çalışma konusu ile doğrudan ilgili olmadığı için ayrıntıya girmeden, bu gibi durumlarda “dava açma”nın TBK m. 138 anlamında ihtirazi kayıt olarak değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

⁴³ Bununla birlikte öğretide, ihtirazi kayıt konmadan ifa yapılmış dahi olsa uyarlamanın mümkün olduğu da ileri sürülmektedir, bkz. Baysal (n 31) 351; Kahraman (n 8) 359.

⁴⁴ Krş. Tile (n 4) 224.

⁴⁵ Bkz. ve karş. Hans-Ueli Vogt, ‘Art. 19’ in Claire Huguenin and Reto M Hilty (eds), *Schweizer Obligationenrecht 2020 Entwurf für einen neuen allgemeinen Teil* (Schulthess Juristische Medien AG 2013) Art 19 N 7.

⁴⁶ Schwenger and Fountoulakis (n 4) N 35.10

⁴⁷ Berger (n 3) N 1185; Schwenger and Fountoulakis (n 4) N 35.10

⁴⁸ Schwenger and Fountoulakis (n 4) N 35.10; Berger (n 3) N 1186; Stadler (n 9) N 29

⁴⁹ Bkz. Schwenger and Fountoulakis (n 4) N 35.09.

⁵⁰ Berger (n 3) N 1175, 1180; Tile (n 4) 126; Kahraman (n 8) 352.

ilişkin bir kural bulunmamakla birlikte⁵¹, sözleşmenin süresi öngörülmezliğin belirlenmesi bakımından etkilidir. Çünkü daha uzun süreli bir sözleşme bakımından öngörülebilirlik azalırken; kısa süreli sözleşmeler için öngörülmezliğin kabulü zorlaşır⁵².

Sözleşme şartlarını değiştiren olayın önceden öngörülemeyen olağanüstü nitelikte bir hadise olması gerekip gerekmediği tartışmalıdır⁵³. TBK m. 138 hükmünün açıkça “*olağanüstü*” bir durumun gerçekleşmesini aradığı tereddütsüzdür. Bu kapsamda sel, deprem, çığ gibi doğal felaketler, ekonomik kriz, para değerindeki değişimler gibi finansal sebepler ile savaş gibi olaylar olağanüstü durum olarak nitelendirilebilir⁵⁴. Ancak olağanüstü nitelikte olmayan olaylar da önceden öngörülmemiş ve uyarlama talebini haklı kılmış olabilir⁵⁵. Bu yönden anılan hâllerde TBK m. 138’e dayanarak olmasa da TMK m. 2 uyarınca uyarlama yoluna gidilebilir. Çünkü TBK m. 138’in kapsamına girmeyen uyarlama taleplerinin TMK m. 2 çerçevesinde değerlendirilmesi imkân dâhilindedir. Nitekim aşırı ifa güçlüğüne dayanan uyarlama isteminin temeli, TMK m. 2 hükmünde öngörülen dürüstlük kuralıdır⁵⁶. TBK m. 138’in şartları taşımayan uyarlama taleplerini yasakladığının kabulü yukarıda belirttiğimiz gerekçeler ile⁵⁷ mümkün değildir.

Para değerinin düşmesi, Türk hukuku bakımından bu bağlamda değerlendirilebilir. Örnek olarak 10 Ağustos 1970 tarihinde Türk Lirası’nda meydana gelen devalüasyon gösterilebilir⁵⁸. Keza 1994 yılında yaşanan ekonomik krizde Türk Lirası’nın çok ciddi değer kaybettiği malumdur⁵⁹. Benzer şekilde Türk Lirası’nın 2021 yılı Eylül ayından başlayarak

⁵¹ YHGK, T. 30.10.2002, E. 2002/852, K. 2002/864: “Görüldüğü gibi Yargıtay kısa süreli sözleşmelerde uyarlama olamayacağına dair yasaklayıcı bir kural koymamıştır. Yabancı ve Türk öğretisinde hakim fikre göre, bu kuramın hem kısa süreli hem de uzun süreli sözleşmelerde uygulanabileceği benimsenmektedir. Hatta öğretilerde bazı yazarlar açıkça bir yıllık kira sözleşmelerinde dahi kiracı lehine uyarlama davası açılabilirliğini savunmaktadırlar” <www.corpus.com.tr/> ‘accessed 23 April 2024’. Karşı oy yazısı ile karşılaştırdık.

⁵² Karamercan (n 36) 84; Kahraman (n 8) 353

⁵³ Konu hakkındaki tartışmalar ve yasalaşma sürecindeki öneriler için bkz. Kaya (n 23) 1580

⁵⁴ Örnekler için bkz. Acar (n 26) 17; Kaya (n 23) 1580-1581; Belirtmek gerekir ki anılan durumlar somut olayda mücbir sebep de teşkil edebilir. Anılan durumların ifayı güçleştirmesi halinde uyarlama, ifayı imkânsızlaştırması halinde ise mücbir sebebe ilişkin hükümler uygulama alanı bulur, bkz. Arat (n 4) 105

⁵⁵ Benzer şekilde bkz. Necip Kocayusufpaşaoğlu, ‘İşlem Temelinin Çökmüş Sayılabilmesi İçin Sosyal Felaket Olarak Nitelenebilecek Olağanüstü Bir Olayın Gerçekleşmesi Şart mıdır?’, *Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman’ın Anısına Armağan* (Beta Basım Yayın 2000) 503, 510 vd.; Tüzüner and Öz (n 22) 459; Yılmaz (n 35) 138; Baysal (n 31) 254-55; Kaya (n 23) 1582. Eleştirel yönde bkz. Acar (n 26) 17. Aksi yönde bkz. Kahraman (n 8) 351

⁵⁶ TBK m. 138 (137) madde gerekçesi <<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c050/tbmm23050003ss0321.pdf>> 321 ‘accessed 5 May 2024’

⁵⁷ Konu hakkındaki görüşümüz için bkz. “II, A. TBK m. 138’in Kapsamı”

⁵⁸ Doğanay (n 8) 25-26: “... –ve özellikle para değerinin % 66 nisbetinde değer kaybına sebep olan 10 Ağustos 1970 günlük devâlüasyon kararıyla– kâğıt paranın satın alma gücü çok düşürülmüş ve 1969 yılındaki 100 kuruşun «iştirâ kuvveti - satın alma gücü» o tarihe nazaran, hükümet kararı ile 34 kuruşa kadar indirilmiş bulunmaktadır.”

⁵⁹ Burcuoğlu (n 1) 49: “Özellikle yabancı para kurlarındaki artışların, önceki yıllarda, %45-%70 arasında seyrettiği düşünülürse, 1994 yılı içerisinde %250’leri aşan yükselişin, olağanüstü olduğundan kuşku duymamak gerekir. Bu değişimin objektifliği de tartışmasıdır.”

yabancı para birimleri karşısında sert ve ani değer kaybına uğradığı açıktır⁶⁰. Her ne kadar aksi yönde Yargıtay kararları bulunsa da anılan böylesi olaylar, TBK m. 138/1 düzenlemesi kapsamında sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülme ve öngörülmesi beklenmeyen olağanüstü bir durum teşkil eder⁶¹. Öte yandan sözleşmenin kurulması anında, şartların değişebileceği öngörülebilir (*vorsehbar*) ise uyarılama talep edilemez⁶².

Kanun koyucu bazı olağanüstü olaylar bakımından uyarılama hükmü ihdas etmiş olabilir⁶³. Aynı şekilde para değerindeki dalgalanmalar sebebiyle taraflar da ileride yaşanabilecek muhtemel değişiklikleri dikkate alarak çeşitli tedbirler almış olabilir⁶⁴. Bu bağlamda taraflar, sözleşmenin kurulmasından sonra yaşanabilecek olağanüstü hadiseler için sözleşmeye birtakım düzenlemeler dercedebilir. Taraflar sözleşme hükmü ile belirli şartların varlığı hâlinde sözleşmenin uyarlanabileceğini kabul edebilecekleri gibi uyarılama imkânını tamamen dışlayabilirler⁶⁵. Anılan hâllerde mevcut kanunî veya akdi düzenleme bağlamında mesele ele alınarak uyarılama yapılır veya yapılmaz⁶⁶. Dolayısıyla bu ihtimalde artık kural olarak anılan düzenlemeler dışında sözleşme taraflarının, uyarılama talep edemeyecekleri kabul edilir⁶⁷. Ancak uyarılama imkânının sözleşme ile kaldırıldığı hâllerde, somut olayın şartları altında anılan hükmün tatbiki dürüstlük kuralına aykırı olabilir ve uyarılama imkânını tamamen bertaraf etmediği sonucuna varılabilir⁶⁸.

Öngörülemezliğin tespitinde yalnızca değişen şartların ortaya çıkma ihtimalinin öngörülebilir olup olmadığına bakılarak karar verilmesi uygun olmayabilir. Bir başka anlatımla sadece durum değişikliğine yol açan olayın kendisinin öngörülebilir olması, uyarılama talebinin reddi için bazı durumlarda yeterli olmayabilir⁶⁹. Zira bazen olay öngörülebilir iken; olayın etkilerinin kapsamı, sonuçları, oluş şekli veya süresi gibi durumlar öngörülebilenin dışında seyretmiş olabilir⁷⁰. Şu hâlde olayın etkilerinin kapsamının bu derece olacağı

⁶⁰ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın ilan ettiği gösterge niteliğindeki kurlara göre (<https://www.tcmb.gov.tr/kurlar/kurlar_tr.html> 'accessed 14 November 2024') 01.09.2021 tarihinde USD alış değeri 8,2876 iken 20.12.2021 tarihinde 17,4731 TL olmuştur. Özetle üç ayı biraz aşkın bir sürede Amerikan Doları, Türk Lirası karşısında iki katı aşan bir şekilde değer kazanmıştır.

⁶¹ Bkz. ve karşı. Burcuoğlu (n 1) 69

⁶² Schwenger and Fountoulakis (n 4) N 35.08; Kahraman (n 8) 351

⁶³ Bkz. Berger (n 3) N 1171-73; Tile (n 4) 160 vd.; Kaplan (n 4) 123 vd

⁶⁴ Alınabilecek tedbirler hakkında bkz. Atabek (n 8) 92 vd

⁶⁵ Bu hususta bkz. Schwenger and Fountoulakis (n 4) N 35.07; Kaplan (n 4) 116 vd.; Tile (n 4) 150 vd.; Berger (n 3) N 1174

⁶⁶ Berger (n 3) N 1165

⁶⁷ Schwenger and Fountoulakis (n 4) N 35.07; Kahraman (n 8) 352

⁶⁸ Kaplan (n 4) 142; Baysal (n 31) 259; Tile (n 4) 155-56. Aksi yönde bkz. Kahraman (n 8) 352, 356

⁶⁹ Eser sözleşmeleri bakımından bkz. ve karşı. Haluk Tandoğan, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, vol II (5th edn, Vedat Kitapçılık 2010) 241

⁷⁰ Bu konuda bkz. Kaya (n 23) 1583

öngörülemezliği de duruma göre uyarılma için yeterli olabilir⁷¹. Örneğin; sözleşmenin yapıldığı sırada ekonomik sıkıntılar baş göstermiştir; ancak öyle gelişmeler olmuştur ki bunlar tarafların öngörülerini aşan, öngörülerinin çok üstünde kalan durumlar olarak uyarılma talebine haklılık kazandırabilir⁷².

III. Tacir Bakımından Uyarılma İmkânının Değerlendirilmesi

A. Basiretli Davranma Yükümlülüğü

Tacirin yürüttüğü faaliyetin ülke ekonomisi içerisinde bir güç teşkil etmesi ve anılan faaliyetin ülke ekonomisine olan önemli etkileri sebebiyle, tacir sıfatını haiz kişiler hakkında özel düzenlemeler sevk edilmiştir⁷³. Bahsi geçen özel düzenlemeler hususiyetle TTK m. 18-22 arasında ve bazı özel kanunlarda yer almaktadır⁷⁴. Söz konusu düzenlemelere bakıldığında bazılarınım nimet bazılarınım ise külfet şeklinde kaleme alındığı görülmektedir⁷⁵. Bu bağlamda tacirin iflasa tabi olması, ticaret unvanı seçme ve kullanma, ticaret siciline ve ilgili odalara kaydolma, defter tutma zorunluluğunun bulunması, ticari iş karinesine ve ticari örf ve adete tabi olması, ihtar ve ihbarları belirli şekilde yapmakla yükümlü tutulması, satış ve mal değişimlerinde özel hükümlere tabi kılınması ve hapis hakkından yararlanmada kolaylık sunulması zikredilebilir.

İlgili düzenlemeler içerisinde yer alan TTK m. 18/2 hükmünde de tacirin basiretli davranma yükümlülüğü düzenlenmiştir⁷⁶. Anılan düzenlemeye göre, her tacirin, ticaretine ait bütün faaliyetlerinde basiretli bir iş insanı gibi hareket etmesi gerekir. Basiret, Türk Dil Kurumu'na göre “gerçekleri yanılmadan görebilme yeteneği, uzağı görüş; sağgörü, vizyon” anlamına gelir⁷⁷. Öğretide basiret kavramı, “sahip olunan tecrübe ve öngörü ile gelecekte gerçekleşmesi muhtemel olaylara yönelik olarak en iyi davranış biçiminin seçilmesine ilişkin

⁷¹ Eser sözleşmeleri bakımından bkz. ve karşı. Tandoğan (n 69) 241

⁷² Bkz. Arat (n 4) 108 vd.; Kaya (n 23) 1584

⁷³ Sabih Arkan, *Ticari İşletme Hukuku* (30th edn, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2024) 147 vd; Rıza Ayhan, Hayrettin Çağlar and Mehmet Özdamar, *Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar* (16th edn, Yetkin Yayınları 2024) 239

⁷⁴ Muhtelif kanunlarda yer alan özel düzenlemeler için bkz. Ayhan, Çağlar and Özdamar (n 73) 239

⁷⁵ Arkan (n 73) 148

⁷⁶ Mevzuat ve öğretide yer alan terminoloji hakkında bkz. Ozan Can, *Basiretli Tacir (Basiretli İş İnsanı) Gibi Hareket Etme Yükümlülüğü* (Adalet Yayınevi 2022) 20. Konu hakkında ayrıca bkz. Karayalçın (n 3) 18 vd.; Arkan (n 73) 155 vd; Reha Poroy and Hamdi Yasaman, *Ticari İşletme Hukuku* (17th edn, Vedat Kitapçılık 2018) 158-62; Ali Bozer and Celal Göle, *Ticari İşletme Hukuku* (7th edn, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 2021) 108-09; Hüseyin Ülgen, Mehmet Helvacı, Arslan Kaya and N Füsün Nomer Ertan, *Ticari İşletme Hukuku* (6th edn, Vedat Kitapçılık 2019) 269-71; Mustafa Alper Gümüş, ‘6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) m.18/II’de Yer Alan “Basiretli İş Adamı (Tacir) Davranışı” Ölçütünün İyiniyetin (TMK m. 3) Varlığının Belirlenmesindeki İşlevi’ (Prof. Dr. Cevdet Yavuz’a Armağan, vol II) (2016) 22 (3) MÜHF-HAD 1221, 1237; İsmail Özgün Karaahmetoğlu, ‘Bir Oksimoron Denemesi TTK m. 18/2 Bağlamında ‘Basiretli Tacir’ in Alpay Hekimler (ed), *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nin Cumhuriyetimizin 100. Yılına Armağanı* (Legal Yayıncılık 2023) 137, 150 vd

⁷⁷ <<https://sozluk.gov.tr/>> ‘accessed 12 April 2024’

bir muhakeme yöntemi ve somut olayın tüm detay ve sınırlarını gözetererek, bu davranış biçiminin somut olaya uygulanması” şeklinde tanımlanmıştır⁷⁸.

Basiretli davranma yükümlülüğü uyarınca tacir, ticari işletmesiyle ilgili faaliyetlerinde kendi yetenek ve imkânlarına göre ondan beklenecek özeni değil; aynı ticaret dalında faaliyet gösteren tedbirli ve öngörülü bir tacirden beklenen özeni göstermelidir⁷⁹. Değerlendirmede işletmenin küçük, orta veya büyük işletme olup olmadığına veya faaliyet konusuna da bakılması gerekir⁸⁰. Anlaşılabacağı üzere tacirin basiretli davranma yükümlülüğünün kapsamı objektif olarak belirlenir. Tacirin ticari işletmesiyle ilgili tüm faaliyetlerinde, bu kapsamda yaptığı sözleşmelerde basiretli davranması gerekir⁸¹. Bu ilke sözleşmenin imzası, ifası ve feshi aşamalarının hepsinde gözetilmesi gereken bir ilkedir⁸².

Yargıtay kararlarında, basiretli davranma yükümlülüğü gerekçe gösterilerek taşıyanın taşıdığı yükün ne olduğunu, hangi koşullarda taşınması gerektiğini bilmek ve taşınan yükün niteliklerine uygun araç sağlamak zorunda olduğu⁸³, hava yolu şirketinin uçuştan evvel teknik nedenlerle uçakta boş koltuk bırakılması gerektiğini bilerek bilet satması gerektiği⁸⁴, taşıyanın limandaki sıkışıklık gibi nedenlere sığınmasının kabul edilemeyeceği⁸⁵, tacirin beton direk temin edilemediğine ilişkin savunmasına itibar edilemeyeceği⁸⁶, ihaleye katılmadan ve

⁷⁸ Karayalçın (n 3) 14; İsmail Özgün Karaahmetoğlu, ‘Basiretli İş Adamı Gibi Hareket Etme Ölçüsü ve Yargıtay Uygulamasındaki Yeri’ (2012) 10 (116) LHD 85 vd.; Sinan Sarıkaya and Gökhan Bakar, ‘Basiretli Tacir İlkesi Işığında Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Sözleşmelerdeki Ceza Koşuluna Etkisi’ in Muhammet Özkes (ed) *Covid-19 Salgınının Hukukî Boyutu* (On İki Levha Yayıncılık 2021) 989, 998 vd

⁷⁹ Özen ölçüsü hakkında bkz. ve karş. Arkan (n 73) 155 vd; Muhammet Emin Bingöl, ‘Basiretli İş Adamı Gibi Hareket Etmekle Yükümlü Olan Tacirlerin TBK’nın Kira Hükümleri Çerçevesinde Korunmasına Gerek Var mı?’ in Faruk Acar, Ayşe Melek Turhan, Cevdet Yavuz and Rüveyda Çelik (eds), *Türk Kira Hukukunda Güncel Gelişmeler Sempozyumu* (Legal Yayıncılık 2023) 527, 530; Etem Kara, ‘Ticaret Kanunlarının Varsayımsal İnsanı: Amerikan Ticaret Kanununda Reasonable Man ile Türk Ticaret Kanununda Basiretli Tacir’ (Prof. Dr. Şeref ERTAŞ’a Armağan) (2017) 19 DEÜHFD 2127, 2150; Ayhan, Çağlar and Özdamar (n 73) 242-43; Elif Pak, *Türk Borçlar Kanununda Aşırı İfa Güçlüğü (TBK md. 138)* (Seçkin Yayıncılık 2020) 89; Sarıkaya and Bakar (n 78) 999; Poroy and Yasaman (n 76) 159; Mahmut Kizir, ‘Yargıtay Kararları Işığında Basiretli İşadamı Gibi Hareket Etme Yükümlülüğünün Sözleşmenin Değişen Şartlara Uyarlanmasının Etkisi’ (2011) 19 (2) SÜHFD 245, 248, 252; YHGK, T. 15.10.2003, E. 2003/599, K. 2003/599; YHGK, T. 07.05.2003, E. 2003/13-332, K. 2003/340; Y. 11. HD, T. 17.11.2003, E. 2003/3979, K. 2003/10988 <www.lexpera.com.tr> ‘accessed 31 August 2024’

⁸⁰ Bkz. Can (n 76) 104; Y. 11. HD, T. 18.6.2020, E. 2018/5638 K. 2020/3009 künyeli kararında “Bir güven kurumu olarak, basiretli tacir gibi davranması gereken bankalar...diğer tacirlere nazaran bütün hukuki ilişkilerinde daha yüksek özen borcu altındadırlar” demekle esasen tacirin işletmesinin büyüklüğü ve faaliyet konusuna göre yükümlülüğünün kapsamının değişeceğini kabul etmektedir <www.lexpera.com.tr> ‘accessed 15 November 2024’

⁸¹ Arkan (n 73) 156

⁸² Y. 11. HD, E. 2014/18574, K. 2015/5327 <www.lexpera.com.tr> ‘accessed 14 November 2024’

⁸³ Y. 11. HD, T. 22.11.2010, E. 2009/6190, K. 2010/11800 <<https://www.corpus.com.tr>> ‘accessed 14 November 2024’

⁸⁴ Y. 11. HD, T. 23.02.2010, E. 2008/11363, K. 2010/2047 <<https://www.corpus.com.tr>> ‘accessed 14 November 2024’

⁸⁵ Y. 11. HD, T. 09.11.2009, E. 2008/7241, K. 2009/11572 <<https://www.corpus.com.tr>> ‘accessed 14 November 2024’

⁸⁶ Y. 11. HD, T. 05.04.2007, E. 2007/2523, K. 2007/5390 <<https://www.corpus.com.tr>> ‘accessed 14 November 2024’

sözleşmeyi imzalamadan önce sözleşme hükümlerini incelemesi, gerekirse ihaleye katılacağı tesisi gezip görmesi, ağaç sayısını belirlemesi gerektiği⁸⁷ sonucuna varılmıştır⁸⁸.

Basiretli davranma yükümlülüğü sebebiyle tacirin, üstleneceği yükümlülüklerin kapsam ve sonuçlarını değerlendirerek hukuki ilişkilerini kuracağı düşünüldüğünden, bazı koruyucu hükümlerden yararlandırılmasına da gerek duyulmamıştır⁸⁹. Bu bağlamda TTK m. 22’de tacir sıfatını haiz borçlunun TBK m. 121/2, 182/3 ve 525’te belirlenen durumlarda ücret ve cezanın indirilmesini mahkemeden talep edemeyeceği öngörülmüştür. Benzer bir düşünceyle uygulamada tacirin basiretli davranma yükümlülüğü sebebiyle TBK m. 138’de öngörülen uyarlama imkânından istifade edip edemeyeceği hususunda tereddütler veya katı uygulamalar söz konusu olmuştur.

B. TBK m. 138’in Uygulanabilirliği

1. Genel Olarak

Tacir, yukarıda izah edildiği üzere TTK m. 18/2 gereğince basiretli davranmakla yükümlüdür. Bu bakımdan tarafı olduğu sözleşmelerde tacirin, TBK m. 138 çerçevesinde sözleşmenin uyarlanmasını talep edip edemeyeceği tereddüt edilen bir mesele olarak ortaya çıkmaktadır. Öncelikle TBK m. 138, anılan yönden yasaklayıcı veya sınırlandırıcı bir ifade ihtiva etmemektedir. TTK m. 22 hükmünde öngörülmüş tacirin ücret ve sözleşme cezasının indirilmesini talep edememesi, özel ve istisnaî bir düzenlemedir. Malum olduğu üzere istisnaların dar yorumlanması gerekir. Bu cihetle tacir, sadece anılan hükümde açıkça zikredilmiş TBK m. 121/2, m. 182/3 ve m. 525 düzenlemelerinden istifade edemez⁹⁰. TBK m. 138’de düzenlenmiş ve aşırı ifa güçlüğü sebebiyle sözleşmenin uyarlanmasını isteme hakkı ise sayılan maddeler arasında yer almamaktadır.

Maddenin uygulanması bakımından kişi yönünden de herhangi bir sınırlandırma yapılmamıştır. Genel nitelikli bir düzenleme teşkil eden TBK m. 138 hükmünün öngördüğü uyarlama imkânından, bu anlamda pekâlâ tacirin de yararlanabileceği ifade edilebilir⁹¹.

Basiretli davranma yükümlülüğü, elbette tacir olmayan kişilere nazaran tacirin daha ağır bir özen göstermesi gerektiği anlamına gelir. Dolayısıyla tacirin mezkûr yükümlülüğü sebebiyle, öngörülemezlik şartının kabulü bakımından daha titiz bir inceleme yapılması ve tacir

⁸⁷ Y. 11. HD, T. 29.5.2024, E. 2023/756, K. 2024/4439 <<https://www.corpus.com.tr>> ‘accessed 14 November 2024’

⁸⁸ Basiretli davranma yükümlülüğüne ilişkin diğer karar örnekleri için bkz. Arkan (n 73) 157 vd

⁸⁹ Arkan (n 73) 161-162

⁹⁰ Benzer şekilde bkz. Muhammet Emin Bingöl, *Basiretli İş Adamı Gibi Hareket Yükümlülüğü Özellikle Tacirin Ücret ve Cezai Şartın İndirilmesini İsteyememesi* (On İki Levha Yayıncılık 2018) 112; Ülgen, Helvacı, Kaya and Nomer Ertan (n 76) 272; Arkan (n 73) 162.

⁹¹ Aynı yönde bkz. Baysal (n 31) 188; Karaahmetoğlu (n 76) 154

olmayan şahıslara göre daha katı bir ölçütün benimsenmesi gerekir⁹². Ancak nihayetinde tacirin basiretli davranma yükümlülüğü, yani attığı adımın önünü ve arkasını öngörmesi, çeşitli ihtimalleri gözeterek bunlara uygun tedbir alması gerekliliği sınırsız değildir. Bir başka deyişle, tacirden insanüstü ve olağandışı bir basiret beklenemez; tacir müneccim değildir⁹³. Dolayısıyla tacirin TBK m. 138 düzenlemesi çerçevesinde tarafı olduğu sözleşmenin uyarlanmasını talep edebilmesi mümkündür. Basiretli davranma yükümlülüğü sebebiyle tacirin uyarlama talebinin öngörülemezlik unsuru açısından tacir olmayan kişilere göre daha katı değerlendirilmesi gerekir; ancak tacirin uyarlamadan asla istifade edemeyeceği sonucu isabetli değildir⁹⁴.

Tacirin uyarlama imkânından yararlanabileceği sonucuna varmamızı sağlayan bir başka dayanak TBK m. 480/2 hükmüdür. Kanun koyucu, TBK m. 480/2 (BK m. 365/2) hükmünde eser sözleşmesi bakımından yüklenicinin uyarlama talep edebileceğini açıkça düzenlemiştir. Uygulamada eser sözleşmesi temelinde sorunun özellikle taşınmaz inşa eden yükleniciler için doğduğu ve anılan kişilerin sıklıkla tacir olduğu malumdur. Nitekim Yargıtay kararlarında da anılan hususa işaretlerle yüklenicinin genellikle tacir sıfatına sahip olduğu ifade edilmektedir⁹⁵. Bir başka ifadeyle kanun koyucu, anılan düzenleme ile tacirin uyarlama talep edebileceğini zaten dolaylı olarak kabul etmiş ve basiretli davranma yükümlülüğü bakımından tacir hakkında bir istisna öngörmemiştir. Tacir bakımından istisnai bir uygulama benimsense bu açıkça öngörülebilirdi. Bu bakımdan tacirin, tarafı olduğu sözleşme bakımından uyarlama talep edebileceği ve sırf tacir olması nedeniyle anılan imkânın tacir bakımından uygulanmamasının kanunun sistematik yorumuna da aykırı olduğu görülmektedir.

⁹² Aynı yönde bkz. Bingöl (n 90) 89; Baysal (n 31) 188-89. Bu bakımdan krş. Kızır (n 79) 277-78

⁹³ Bu hususta Ankara Ticaret Mahkemesi (T. 30.04.1941, K. 1941/323) tarafından verilmiş ve Yargıtay'ın (T. 02.06.1941, E. 1941/2732, K. 1941/1522) onadığı bir karar için bkz. Gürsoy (n 4) 109; Erman (n 8) 78-79 fn 25: “Bir tacir, ne kadar basiretkâr olursa olsun, kendisinden bir siyaset adamının gösterebileceği bir basiretkârlık beklenemez. Tacir, mevcut ve tahaddüs etmiş siyasi hadiselerin iktisadî, malî ve ticarî neticelerini derpiş edebilir; fakat siyasi hadisatin vukuundan evvel, bunların vukuunu tahmin etmesi kendisinden istenemez. Aksi halin kabulü, tacirleri vahîm bir tereddüde sevk etmeye saik olur ki bu da, binnetice, iktisadî muamelelerde aranan sürat, intizam ve emniyeti ihlâl eder.” Devalüasyon için aynı şekilde bkz. Doğanay (n 8) 45: “Bâsiret ancak, normal piyasa şartlarının devam ettiği sürece söz konusu olur. Son derece bir gizlilik içerisinde, ne zaman ne miktar ve ne şekilde alınacağı bilinmeyen bir «devalüasyon» kararını, «bâsiretli iş adamı» ilkesi ile telif etmeğe asla olanak yoktur.” Benzer şekilde bkz. Cem Baygın, *Türk Hukukuna Göre İstisna Sözleşmesinde Ücret ve Tabi Olduğu Hükümler* (Beta Basım Yayım 1999) 75; Erman (n 8) 99. Tacirin, Covid-19 sebebiyle uyarlama talep edebileceği ve basiretli davranma yükümlülüğünün buna engel olmayacağı yönünde bkz. Yaşar Can Göksoy, ‘Basiretli İş Adamı Gibi Hareket Etme Yükümlülüğü (TTK m. 18) Bağlamında Covid-19 Pandemisinin Tacirlerin Sözleşmeden Doğan Yükümlülükleri Üzerindeki Etkileri’ (2020) 2 (2) YHD 12, 21-22

⁹⁴ Bkz. ve krş. Karayalçın (n 3) 170, 180; Aksoy (n 19) 128-129; Hayrettin Çağlar, ‘Aşırı Yararlanma (Gabin) Hükümlerinin Tacirler Bakımından Uygulanması (TBK m. 28)’ (2016) 32 (4) BATİDER 69, 83; Baygın (n 93) 75; Erman (n 8) 99; Kahraman (n 8) 366-67; Baysal (n 31) 188-189; Özenç Resuloğlu, *Aşırı İfa Güçlüğü ve Sözleşmelerin Değişen Koşullara Uyarlanması* (Seçkin Yayıncılık 2021) 89; Gökçe Kurtulan, ‘Türk Hukukunda İmkânsızlık ve Aşırı İfa Güçlüğü Kurumlarının Karşılaştırılması’ (2016) 32 (3) BATİDER 193, 219.

⁹⁵ Y. 15. HD, T. 15.03.2007, E. 2005/7028, K. 2007/1669 ‘Yüklenici genelde tâcir sıfatını haiz olup, basiretli bir işadamı gibi davranmak zorundadır’ <www.lexpera.com.tr> ‘accessed 14 November 2024’

Aşırı ifa güçlüğü, ağırlıklı olarak kabul edilen görüşe göre, dayanağını TMK m. 2’de yer alan dürüstlük kuralında bulur⁹⁶. Esasen Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin basiretli davranma yükümlülüğü ile TMK m. 2 arasında kurduğu ilişki de tacirin TBK m. 138 hükmünden istifade edebileceğini göstermektedir. Nitekim Yargıtay 11. HD., kararlarında tacirin basiretli davranma yükümlülüğünü TMK m. 2 ile sınırlandırmıştır⁹⁷. İlgili Daire’ye göre hukukun genel ilkelerinden olan dürüstlük kuralı her zaman dikkate alınması gereken bir prensiptir. Tacirin basiretli davranma yükümlülüğünün bulunması, kendisi hakkında TMK m. 2’nin uygulanmayacağı anlamına gelmez⁹⁸. O hâlde TMK m. 2’nin özel bir görünümü olan TBK m. 138’in tacir hakkında uygulanması bakımından da basiretli davranma yükümlülüğünün bir engel olduğu söylenemez. Şüphesiz tacirin uyarılma talep edebileceği prensip olarak kabul edilse de tacir sıfatını haiz olmayan birinin uyarılma talep edebileceği bir halde, tacirin uyarılma talep edemeyeceği sonucuna varılabilir. Anılan sonuç basiretli davranma yükümlülüğü dolayısıyla tacirden tacir olmayan şahıslara göre daha ağır bir özen beklenmesi gerekliliği ile açıklanabilir.

Tacirin basiretli davranma yükümlülüğü ticari işletmesiyle ilgili faaliyetler bakımından söz konusu olur⁹⁹. TTK m. 18/2’de “*ticaretine ait bütün faaliyetlerinde*” ifadesiyle basiretli davranma yükümlülüğünün konu bakımından kapsamı belirlenmiştir. Burada tacirin ticari işletmesiyle ilgili faaliyetlerinde anılan yükümlülüğe uyması beklenir. Tacirin yaptığı iş “*ticari iş*” mahiyetinde olmakla birlikte, tacirin ticari işletmesiyle ilgili değilse, anılan yükümlülüğe tâbi olması söz konusu olmaz¹⁰⁰. Bu anlamda bir tacirin nafaka uyarılma talebinde “*basiretli bir şekilde davranarak işlerinde meydana gelebilecek bozulmayı öngörebilir olması gerektiği*” şeklinde bir yaklaşım, anılan yükümlülüğün kapsamını aşar¹⁰¹.

Bu başlık altında son olarak değinilmesi gereken husus, TBK m. 138’in uygulanması bakımından ifanın tacirin ekonomik mahvına sebep olacak düzeyde ağır olması gerekmediğidir.

⁹⁶ Acar (n 26) 16

⁹⁷ Tarafları tacir olan sözleşmede TMK m. 2’nin uygulanması bakımından bkz. Y. 11.HD, T. 04.02.2015, E. 2014/16555, K. 2015/1207 <<https://karararama.yargitay.gov.tr/>> ‘accessed 16 August 2024’. Ayrıca bkz. Sarıkaya and Bakar (n 78) 1001. Aynı yönde bkz. Y. 11. HD, T. 08.01.2019, E. 2017/755, K. 2019/116 <www.lexpera.com.tr> ‘accessed 27 August 2024’

⁹⁸ Bkz. Sarıkaya and Bakar (n 78) 1001.

⁹⁹ Yükümlülüğün konu bakımından kapsamı hakkında bkz. Can (n 76) 57 vd

¹⁰⁰ Can (n 76) 57 vd

¹⁰¹ Y. 2. HD, T. 13.04.2023, E. 2022/11242, K. 2023/1797 künyeli içtihadı ile onanan ilke derece mahkemesi kararı: “...yoksulluk nafakası bağlandığını, davacı erkeğin talebinin protokol hükümlerinin ekonomik koşullara göre uyarlanmasına ilişkin olduğunu uyarılma talebinin kabul edilebilmesi için işlemin yapıldığı tarihteki koşulların olağanüstü derecede değişmesi ve bu değişim nedeniyle gerçekleşen yeni durumun işlemin taraflarından birisi için katlanılamaz hale gelmiş olmasını gerektirdiğini, davacı erkeğin tacir sıfatının bulunduğu ve basiretli bir şekilde davranarak işlerinde meydana gelebilecek bozulmayı öngörebilir olması gerektiğini...” <www.lexpera.com.tr> ‘accessed 24 August 2024’

Çünkü TBK m. 138’de böyle bir şart aranmamaktadır. Bu sebeple davacının yapacağı ödemenin onun iktisaden mahvını gerektirecek düzeyde olmaması sebebiyle uyarlama talebinin reddi yönündeki mülga BK döneminde verilen Yargıtay içtihatlarının devam ettirilmemesi gerekir¹⁰². İfanın tacirin ekonomik mahvına sebep olması uyarlama sebebi olabilir; ancak bir zorunluluk değildir.

2. Uyarlama Kayıtlarının Bulunduğu Hâller

Tacirin uyarlama talep edebilmesinin mümkün olduğu ortaya konduktan sonra sorunun, uyarlama kayıtları açısından ayrıca değerlendirilmesi gerekir. Taraflar, sözleşmenin kurulmasından sonra şartların değişmesi hâlinde sözleşme hükümlerinin yeniden müzakere edileceği yönünde bir hükme sözleşmelerinde yer verebilirler¹⁰³. Hatta çoğu kere söz konusu uyarlama kayıtlarının konulması tavsiyeye şayandır.

Taraflar sözleşmede olumsuz uyarlama kaydına yer vermiş, yani aralarındaki sözleşmede uyarlamanın talep edilemeyeceğini açıkça kararlaştırmış da olabilir. Ancak böyle bir hükmün varlığına rağmen yine de uyarlama imkânının tamamen göz ardı edileceği söylenemez¹⁰⁴. Çünkü anılan hükme dayanılarak sözleşmenin aynen uygulanmasını talep etmek TMK m. 2 anlamında hakkın kötüye kullanılması teşkil edebilir; bu durumda diğer şartlar oluşmuşsa, sözleşmedeki yasaklayıcı hükme rağmen uyarlama yapılmalıdır¹⁰⁵. Bu bakımdan tacirin basiretli davranma yükümlüğü, az evvel ifade ettiğimiz üzere dürüstlük kuralının uygulanmasını bertaraf edemez. Gerçekten uyarlama istenemeyeceğine dair böyle bir sözleşme hükmünün, değişen tüm koşullara rağmen aynen (yani ahde vefa ilkesinin) uygulanmasını talep etmek dürüstlük kuralına aykırı olabilir.

Sözleşmedeki uyarlama yasağına rağmen, tacirin uyarlama istememesinin ikinci sınırını TBK m. 27/1 çerçevesinde “*ahlâka aykırılık*” oluşturur. Nitekim tacirin ücret ve cezai şartın aşırı olduğu gerekçesiyle indirilmesini mahkemeden istememesi kuralının istisnası da

---

¹⁰² Y. 11. HD, T. 14.09.1995, E. 1995/5241, K. 1995/6347: “...davacı kendisine sunulan çeşitli seçeneklerden dövizle borçlanma seçeneğini tercih etmiş, ancak aktin devamı sırasında döviz fiyatlarındaki artış nedeniyle ödeme koşullarının değiştirilmesini istemekte...ayrıca davacının döviz karşılığı ödediği TL miktarı da, onun iktisaden mahvını gerektirecek düzeyde olmayıp....bu durumda davanın kabulünü gerektirir bir durum olmadığı...” <<https://legalbank.net/>> ‘accessed 29 August 2024’

¹⁰³ Schwenzer and Fountoulakis (n 4) N 35.02

¹⁰⁴ Burcuoğlu (n 1) 12

¹⁰⁵ YHGK, T. 07.05.2003, E. 2003/13-332, K. 2003/340: “... sözleşmede olumlu ve olumsuz intibak kaydı bulunmakla beraber, bu kayda dayanılarak sözleşmenin kayıtla birlikte aynen uygulanmasını talep etmek MK. m. 2/II hükmü anlamında hakkın kötüye kullanılmasını manasına gelebilir.” <www.lexpera.com.tr> ‘accessed 24 August 2024’. Bu açıdan krş. Berger (n 3) N 1183. Y. 13. HD, T. 10.06.2003, E. 2003/3622, K. 2003/7636: “...sözleşmede olumlu ve olumsuz intibak kaydı bulunmakla beraber, bu kayda dayanılarak sözleşmenin kayıtla birlikte aynen uygulanmasını talep etmek MK. 2/2 maddesi hükmü anlamında hakkın kötüye kullanılması manasına gelebilir. Böyle bir durumda sözleşmedeki intibak kaydına rağmen edimler arasında aşırı bir nisbetsizlik çıkmışsa, uyarlama yine yapılmalıdır.” <<https://legalbank.net/>> ‘accessed 28 August 2024’

hem öğreti¹⁰⁶ hem de Yargıtay kararlarına göre¹⁰⁷ ahlaka aykırılıktır¹⁰⁸. Bu bağlamda eğer aşırı ücret ve cezanın ödenmesi, tacirin ekonomik mahvına sebep olacaksa, kararlaştırılan ücret veya cezai şart ahlaka aykırı kabul edilecek ve tacir tarafından indirilmesi talep edilebilecektir. Aşırı ifa güçlüğü sebebiyle edimini ifa edemeyen tacir bakımından da benzer durum söz konusudur. Edimin ifasının ahlaka aykırılık oluşturduğu hâllerde, basiretli davranma yükümlülüğü gerekçe gösterilerek tacirden ifada bulunması beklenemez. Buna göre değişen şartlar sebebiyle edimin ifası, tacir olan borçlunun ekonomik mevcudiyetini tehlikeye düşürecekse uyarılama yapılması gerekir. Böyle bir yasaklayıcı mahiyetteki uyarılama kaydı, tacirin ekonomik açıdan mahvına yol açacak nitelikte olması¹⁰⁹ sebebiyle ahlâka aykırı (TBK m. 27/1) görülebiliyorsa TBK m. 27/2 gereğince batıl olur ve tacir kural olarak uyarılama talep edebilir¹¹⁰.

C. Mahkeme Kararları

1. 818 Sayılı BK Dönemi

818 sayılı BK'nin meri olduğu dönemde özellikle enflasyonist olaylar, döviz kurlarında meydana gelen artış, hükûmetçe alınacak ekonomik tedbirler sebebiyle ileri sürülen uyarılama taleplerinde Yargıtay'ın genel eğilimi, öngörülmezlik unsurunun gerçekleşmemesi sebebiyle tacirin sözleşmenin uyarılmasını talep edemeyeceği yönündeydi¹¹¹. Bu kararlarda özellikle devalüasyon olabileceği hususunu basiretli bir tacirin öngörebileceği¹¹², enflasyonist olayların, hükûmetçe alınacak ekonomik tedbirlerin tacir için önceden tahmin edilebilir olduğu¹¹³, Maliye

¹⁰⁶ Konu hakkında bkz. Ayhan, Çağlar and Özdamar (n 73) 245; Arkan (n 73) 165; Bozer and Göle (n 76) 113; Ülgen, Helvacı, Kaya and Nomer Ertan (n 76) 272

¹⁰⁷ YHGK, T. 20.03.1974, E. 1970/1053, K. 1974/222 <www.lexpera.com.tr> 'accessed 28 August 2024'

¹⁰⁸ Bu husustaki başka istisnalar için bkz. Arkan (n 73) 166. Konuya dair açıklamalar için bkz. Bingöl (n 90) 123 vd

¹⁰⁹ Tacirin ekonomik mahvı kavramından, tacirin ekonomik özgürlüğünün kabul edilemez derecede sınırlandırılması veya yıkılması anlaşılmaktadır. Tacirin yalnızca hayatını başka şekilde idame ettirmek zorunda olması, masraflarını azaltmak zorunda olması veya bazı ihtiyaçlarını karşılayamaması ekonomik mahvın kabulü için yeterli değildir. Ayrıntılı açıklamalar için bkz. Arkan (n 73) 165

¹¹⁰ Karayalçın (n 3) 177; Kahraman (n 8) 367 (*Yazar*, aynı sonuca TMK m. 23 hükmüyle ulaşmaktadır). Ayrıca bkz. ve karşı. Acar (n 26) 18; bu konuda ayrıca bkz. Karl Ofinger, 'Cari Akitlerin Temellerinde Buhran İcabi Tahavvül (Clausula Rebus Sic Stantibus Hakkında)' (tr Bülent Davran) (1942) 8 (3-4) İÜHF 598, 605-606. Y. 15. HD, T. 22.11.2017, E. 2016/2389, K. 2017/4092; Y. 14. HD, T.12.07.2005, E.2005/4358, K.2005/7209 <<https://legalbank.net/>> 'accessed 29 August 2024'

¹¹¹ Resuloğlu (n 94) 88

¹¹² YHGK, T. 17.10.1980, E. 1978/773, K. 1980/2310; benzer mahiyette bkz. ve karşı. YHGK, T. 07.05.2003, E. 2003/13-332, K. 2003/340; Y. 11. HD, T. 17.11.2003, E. 2003/3979, K. 2003/10988; Y. 11. HD, T. 22.05.2003, E. 2002/12723, K. 2003/5390 <www.lexpera.com.tr> 'accessed 12 August 2024'. Y. 13. HD, T. 23.09.2003, E. 2003/5912, K. 2003/10490; Y. 13. HD, T. 03.07.2003, E. 2003/4607, K. 2003/9022; Y. 13. HD, T. 10.06.2003, E. 2003/3622, K. 2003/7636 <<https://legalbank.net/>> 'accessed 16 August 2024'

¹¹³ Y. 13. HD, T. 16.04.1996, E. 1996/3653, K. 1996/3920 <www.lexpera.com.tr> 'accessed 12 August 2024'; Y. 11. HD, T. 27.04.2006, E. 2005/2289, K. 2006/4730 <<https://legalbank.net/>> 'accessed 29 August 2024' Para değerindeki değişikliklerin ve enflasyonist olayların tacir olmayan kişiler bakımından da öngörülebilir olduğu yönünde kararlar da bulunmaktadır: Y. 13. HD, T. 09.06.2005, E. 2005/1874, K. 2005/9749; Y. 13. HD, T. 26.09.2012, E. 2012/3259, K. 2012/21304 <<https://legalbank.net/>> 'accessed 16 August 2024'

Bakanlığı'nın döviz tahsis etmemesinin tacir bakımından beklenilmeyen bir hadise olarak nitelendirilemeyeceği¹¹⁴, Türk parasının değerinin Amerikan Doları ve diğer yabancı paralar karşısında düşürülmesinin öngörülebileceği¹¹⁵ yönünde değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir.

Esasen anılan dönemde verilmiş kararlarda “*tacirin uyarlama talep edemeyeceği*” gibi genel ve net bir ifadeye yer verilmemiştir. Ancak anılan kararlarda ekonomik kriz sebebiyle tacirin uyarlama talebinin kabul edildiği sadece iki karara tesadüf edilmiştir¹¹⁶. Bununla birlikte uyarlama talebinin reddedildiği kararlarda somut olayda “*öngörülemezlik*” unsurunun oluşmadığı yönünde ifadeler kullanılmakla daha ağır şartların varlığı hâlinde uyarlamanın mümkün olabileceği de dolaylı olarak ifade edilmiştir.

2. 6098 Sayılı TBK Dönemi

TBK m. 138'in yürürlüğe girmesinden sonraki süreçte alınan kararlara bakıldığında, tacir tarafından ileri sürülen uyarlama taleplerinde, zaman zaman uyarlama taleplerinin kabul edildiği, zaman zaman da uyarlamanın “*öngörülemezlik*” unsuruna ve “*tacirin basiretli davranma yükümlülüğü*”ne atıf yapılarak reddedildiği görülmektedir. Bu son manada Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin bir kararında biraz daha katı bir tutumla “...*tacir olan davacının basiretli davranmak yükümlülüğü bulunduğundan, imzaladığı sözleşme hükümlerinin değişen şartlara uyarlanmasını isteyebilmesi, kural olarak mümkün de değildir*” şeklinde bir ifadeye yer verildiği görülmüştür. TBK m. 138'in kişi yönünden bir sınırlandırma yapmamış olması sebebiyle tacirin uyarlama talep edemeyeceğine ilişkin bir “*kural*” bulunduğu bahsedilemez. Bir kuraldan bahsedebilmek için herhalde TBK m. 138'in uygulama alanını sınırlandıran açık bir kanun hükmünün bulunması gerekir. Aksine yürürlükteki mevzuat hükümleri çerçevesinde kural, tacirin gerekli şartların bulunması hâlinde uyarlama talep edebileceği şeklindedir.

Tacir tarafından uyarlama talebine dayanak olarak mahkemelerin önüne getirilmiş olaylar “*idari işlemler ve mevzuat değişiklikleri*”, “*ekonomik değişiklikler*” ve “*diğer durumlar*” ana başlıkları altında tasniflenebilir.

a. İdari İşlemler ve Mevzuat Değişiklikleri

İlgili idari birimin kendi yetkisine dayalı olarak aldığı ve hakkın kullanımını zorlaştıran, sınırlandıran veya engelleyen kararlar ile mevzuat değişiklikleri dolayısıyla ortaya çıkan

¹¹⁴ YHGK, T. 18.04.1984, E. 1984/139, K. 1984/426 <www.lexpera.com.tr> ‘accessed 12 August 2024’

¹¹⁵ YHGK, T. 15.10.2003, E. 2003/599, K. 2003/599 <www.lexpera.com.tr> ‘accessed 12 August 2024’

¹¹⁶ YHGK, T. 03.05.1995, E. 1995/9-375, K. 1995/477; YHGK, T. 03.05.1995, E. 1995/9-393, K. 1995/495. Kararlar için bkz. Karayalçın (n 3) 168

durumlar uyarılama sebebi olarak ileri sürülen olaylardan ilkidir. Bu kapsamda Yargıtay tarafından Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu'nun 5015 sayılı Kanun'un 10. maddesinde öngörülen yetkisini kullanması sebebiyle gerçekleşen motorin fiyatlarındaki artışın öngörülebilir olduğu¹¹⁷ yönünde karar verilmiştir. Bir başka olayda ise ilgili idarenin araziyi sit alanı ilan etmesi, 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile 32 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kararı'nda yapılan değişikliklerle, taşınmazların satış ve kira sözleşmeleri ile eser sözleşmelerinin dövizle veya dövize endeksli olarak yapılması yasağı getirilmesi durumunun öngörülebilir olmadığı¹¹⁸ kabul edilmiştir. Aynı kararda benzer mahiyetteki başka olaylar davadan sonra meydana geldiğinden uyarılama bakımından dikkate alınmamıştır¹¹⁹.

Benzer şekilde sözleşme hazırlanırken taşıma işini yapacak olan araçların Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nden geçeceğinin öngörüldüğü, ancak daha sonra yetkili idarece taşıma işini yapacak araçlara Yavuz Sultan Selim Köprüsü'nden geçme mecburiyetinin getirildiği, anılan mecburiyetin taşıma maliyetlerini artırması olayında, köprüden geçiş zorunluluğu getiren idari kararın öngörülebilir nitelikte olmadığı¹²⁰ yönünde içtihat edilmiştir.

Bu bağlamda, Yargıtay'ın, ilgili kamu kurumunun sahip olduğu yetkiye dayalı olarak uygulamaya koyduğu ve hakkın kullanımını zorlaştıran, sınırlandıran veya engelleyen idari kararlar bakımından farklı değerlendirmeler yaptığı görülmektedir. Bu yaklaşım konu ile ilgili yukarıda belirtilen Yargıtay kararlarında da işaret edildiği üzere, ilgili kamu kurumunun veya Devlet erkinin kendisine tanınan yetkiyi ne sıklıkla kullandığı, yetkinin daha önce hiç bu ölçüde kullanılmamış olması, yetkinin kullanılması sonucu ortaya çıkan etkilerin ne olduğu, sözleşmenin yapıldığı sırada mevzuatta söz konusu olacak değişikliğin işaret ve emarelerinin bulunup bulunmadığı gibi olguların her bir somut olayda ayrı ayrı incelenmesi gerekliliği yönünden isabetlidir. Ancak hukuk güvenliğinin sağlanması bakımından mahkeme kararlarında kabul veya ret gerekçelerinin de açık, anlaşılır ve denetlenebilir şekilde ortaya konulması ve mahkemelerin karar verirken daha evvel önlerine gelen benzer uyuşmazlıkları göz önüne

¹¹⁷ Y. 11. HD, T. 18.05.2023, E. 2022/33, K. 2023/3076. Benzer mahiyette bkz. Y. 19. HD, T. 11.05.2017, E. 2016/17473, K. 2017/3673; Y. 11. HD, T. 26.04.2023, E. 2021/8400, K. 2023/2447 <www.lexpera.com.tr> 'accessed 31 August 2024'

¹¹⁸ Y. 11. HD, T. 06.04.2023, E. 2021/7877, K. 2023/2131 <www.lexpera.com.tr> 'accessed 31 August 2024'

¹¹⁹ Belirtmek gerekir ki bu kararda ilk derece mahkemesi, bölge Adliye mahkemesi aksi yönde karar vermiştir. Ayrıca Yargıtay kararında bir de karşı oy yazısı bulunmaktadır.

¹²⁰ Y. 11. HD, T. 18.02.2021, E. 2020/1968, K. 2021/1443 <www.lexpera.com.tr> 'accessed 31 August 2024', ilgili kararda bulunan Bölge Adliye Mahkemesi kararında ise "köprü trafiğe açıldığında bir kısım araçların zorunlu olarak köprüyü kullanacağını kamuoyunun bilgisinde olduğu", bu sebeple uyarılama şartlarının oluşmadığı yönünde karar verilmiştir. YHGK, önüne gelen benzer olayda aynı şekilde karar vermiştir; ancak kararda karşı oy bulunmaktadır (YHGK, T. 15.02.2023, E. 2021/972, K. 2023/67 karar için bkz. <www.lexpera.com.tr> 'accessed 31 August 2024')

almaları, olayın farklı karar verilmesini mucip kılan özelliklerini de bu vesileyle ortaya koymaları gerekir. Ancak bu şekilde tutarlı bir içtihat birikimine erişilebilir.

b. Ekonomik Değişiklikler

Uyarılama sebebi olarak yaygın şekilde ileri sürülen bir başka olay grubu ekonomiyle ilgili durumlardır. Özellikle döviz kurundaki yükselmeler, Türk Lirası'nın değer kaybına uğraması ve yüksek seyreden enflasyon oranlarına bağlı olarak ileri sürülen uyarılama talepleri bu kategoriye girer. Yüksek Mahkeme, döviz kurundaki artışın öngörülebilir olduğu¹²¹; fiyat farkına ilişkin olarak şartnamede ve sözleşmede belirtilen hükümleri kabul etmek suretiyle sözleşmenin imzalandığı, sözleşmede belirtilen hususlar dışında fiyat farkı verilmeyeceğinin düzenlendiği olayda günümüz ülke koşullarında döviz dalgalanmalarının oluşabileceğinin öngörülebileceği¹²²; sigorta primlerinin zaman içerisinde artış gösterebileceğinin öngörülebileceği, sözleşme ekindeki teknik şartlarda buna ilişkin düzenlemelerin bulunduğu olayda uyarılama şartlarının oluşmadığı¹²³ şeklinde kararlar verilmiştir.

Döviz dalgalanmaları bakımından dikkate değer bir karar da dövize endeksli konut kredisi kullanan davacının Japon Yeni'ndeki kur artışlarını gerekçe göstererek sözleşmenin uyarlanması isteminde, anılan durumun öngörülemesiz olmadığına ilişkindir¹²⁴. Kararda davacı tüketicidir; ancak tüketici bakımından kabul edilen bu esasın tacir bakımından da evleviyetle kabul edileceği açıktır. Anılan kararda karşı oy yazısı da bulunmaktadır. Karşı oy yazısında Türk Lirası karşısında istikrarlı bir değeri olan döviz cinsine (Japon Yeni) endeksli kredi sözleşmelerinde, anılan dövizin daha önce hiç bu kadar değer artışının olmaması, uzun zamandır değişmeyen bir kurun birdenbire artmış olmasının da öngörülebilirliğinden söz edilemeyeceği ifade edilmiştir.

Ekonomik olarak nitelendirilebilecek olaylar bakımından uygun çözüm, bahsi geçen olguların doğrudan doğruya öngörülebilir olduğu kabulü ile uyarılama taleplerinin reddedilmemesidir. Bir başka anlatımla “Ülkemizdeki istikrarsız ekonomik durum” a atıfla toptan retçi bir yaklaşımın benimsenmesi¹²⁵, ekonomi uzmanlarının dahi öngöremeyeceği değişiklikleri tacirden tahmin etmesinin beklenmesi doğru olmaz¹²⁶. Zira sözleşmenin

¹²¹ Y. 11. HD, T. 25.11.2021, E. 2020/4407, K. 2021/6580; Y. 11. HD, T. 14.12.2022, E. 2021/5110, K. 2022/9090 <www.lexpera.com.tr> ‘accessed 31 August 2024’

¹²² Y. 11. HD, T. 19.12.2023, E. 2022/3651, K. 2023/7470 <www.lexpera.com.tr> ‘accessed 31 August 2024’

¹²³ Y. 11. HD, T. 25.11.2019, E. 2019/3113, K. 2019/7489 <www.lexpera.com.tr> ‘accessed 31 August 2024’

¹²⁴ YHGK, T. 28.11.2019, E. 2017/515, K. 2019/1233 <www.corpus.com.tr/> ‘accessed 30 August 2024’. Benzer mahiyette başka bir karar için bkz. YHGK, T. 14.09.2021, E. 2017/2308, K. 2021/994 <www.lexpera.com.tr> ‘accessed 31 August 2024’

¹²⁵ Bkz. ve karşı. Kurtulan (n 94) 219. “Mütemadiyen ekonomik krizli Türkiye” şeklindeki Yargıtay yaklaşımının eleştirisi için bkz. Tüzüner and Öz (n 22) 458 vd

¹²⁶ Bu hususta bkz. ve karşı. Tüzüner and Öz (n 22) 459

endekslendiği dövizin Türk Lirası karşındaki artışının, diğer kur artışlarına göre oranına, en son ne zaman ve ne oranda dalgalanma yaşadığına da bakılması gerekir. Yapılan değerlendirmede eğer dalgalanma öngörülebilir sınırlar içerisinde kalmıyor, olağandışı bir artış veya değer kaybı gösteriyorsa, bunun da öngörülebilir olmadığını kabul etmek gerekir¹²⁷. Ülke tarihimizden bir örnek vermek gerekirse, yabancı para kurlarındaki artışların, önceki yıllarda, %45-%70 arasında seyrettiği, 1994 yılı içerisinde %250'leri aşan şekilde yükselmesi, artık olağanüstü ve öngörülemez bir olgu olarak değerlendirilmelidir¹²⁸. Dolayısıyla az önce belirtilen olayda karşı oy ve ilk derece mahkemesinin direnme kararı gerekçelerinin daha isabetli olduğu, değerlendirmelerde toptancı bir yaklaşımın benimsenmediği görülmektedir.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu tüketici mahkemesinde görülen ve davalısı bir banka olan konut kredisi sözleşmesinden kaynaklanan uyuşmazlıkta, davacının uyarılama talebini kabul etmemiş¹²⁹, gerekçede tacirin uyarılama talebinin reddedildiği bir başka kararına¹³⁰ atıf yapmıştır. Dolayısıyla tacir olmayan kişiler bakımından dahi ekonomik değişiklikler sebebiyle uyarılama talebi aynı gerekçeler ile reddedilmiştir. Anılan karar öğretide ayrıntılı şekilde incelenmiş ve ciddi bir şekilde eleştiriye uğramıştır¹³¹.

c. Diğer Durumlar

Yukarıda belirtilen kategorilere girmeyen ancak mahkeme önünde uyarılama sebebi olarak ileri sürülen diğer olaylara da bu başlık altında yer verilmiştir. Bu bağlamda sözleşmenin düzenlendiği tarihte, her iki tarafın kamu iktisadi teşebbüsü (KİT) olduğu, bu sebeple karşılıklı edimler için o tarihte herhangi bir bedelin kararlaştırılmadığı, ancak özelleştirme işlemleri sonucunda anılan durumun sona erdiği olayda Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, doğalgaz boru hattı güzergâhının, süresiz bir şekilde, bedelsiz olarak KİT niteliği taşımayan yeni işletme tarafından kullanılmaya devam edilmesinin dürüstlük kuralı ve hakkaniyet esaslarına aykırı olduğu, bu sebeple tacir tarafından ileri sürülen uyarılama talebinin yerinde olduğu yönünde karar vermiştir; ancak ilk derece mahkemesi ve Bölge Adliye Mahkemesi protokollerin düzenlendiği tarihte özelleştirmenin öngörülebilir olduğu gerekçesiyle talebi reddetmiştir¹³².

¹²⁷ Bkz. ve karşı. İmre (n 11) 626-627; Mehmet Erdem Aybay, 'Sözleşmenin Değişen Koşullara Göre Uyarlanması (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararı İncelemesi)' (Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan, vol I) MÜHF-HAD (2016) 22 (3) 323, 343

¹²⁸ Bkz. ve karşı. Burcuoğlu (n 1) 49

¹²⁹ YHGK, T. 12.11.2014, E. 2014/1614, K. 2014/900 <www.lexpera.com.tr> 'accessed 12 August 2024'

¹³⁰ "Nitekim aynı ilkeler, Hukuk Genel Kurulu'nun 15.10.2003 gün ve 2003/13-599 E.-2003/599 K.; 07.05.2003 gün ve 2003/13-332 E.-2003/340 K. sayılı kararlarında da benimsenmiştir". Bu ifadede belirtilen kararda uyarılama talep eden kişi, tacir sıfatını haizdir.

¹³¹ Tüzüner and Öz (n 22) 423 vd.; ayrıca Aybay (n 127) 325 vd

¹³² Y. 23. HD, T. 15.12.2020, E. 2018/852, K. 2020/4306 <www.corpus.com.tr/> 'accessed 30 August 2024'

Bir başka kararda münhasır limana ilişkin kullanım izni sözleşmesini imzalayan tacirin irtifak hakkı kullanım bedelinin uyarlanmasına ilişkin talebi ilgili Yargıtay dairesi tarafından reddedilmiş, ancak ilk derece mahkemesi tarafından kabul edilmiştir¹³³.

Sonuç

Tacirin, sözleşmenin uyarlanmasını talep edip edemeyeceği tartışmalıdır. Sözleşmenin uyarlanmasını talep edebilmek için TBK m. 138 hükmünün düzenlediği şartların somut olayda mevcut olması gerekir. Tacir bakımından, söz konusu şartlar arasında yer alan taraflarca öngörülemeyen ve öngörülmesi beklenmeyen olağanüstü duruma dikkat etmek gerekir. Zira tacir, TTK m. 18/2 gereğince basiretli davranmakla yükümlüdür. Basiretli davranma yükümlülüğü altında olan tacirin, dâhil olduğu sözleşme ilişkisi bakımından tedbirli hareket etmesi, attığı adımın önünü ve arkasını dikkatlice düşünmesi gerekir. Ancak anılan yükümlülük, sınırsız değildir. Bir başka ifadeyle tacirden, insanüstü bir özen göstermesi ve tahmin edilemeyecek hususları öngörebilmesi beklenmez. Anılan sebeplerle TBK m. 138 hükmünün uygulanması bakımından öngörülemezlik unsurunun tacir bakımından da gerçekleşmesi mümkündür. Bir başka ifadeyle uyarılma imkânı, tacirin basiretli davranma yükümlülüğünün içini boşaltacak bir araç olarak kullanılamaz. Bununla beraber mezkûr yükümlülük, TBK m. 138 çerçevesinde sözleşmenin uyarlanması olanağından tacirin mahrum bırakılması sonucunu da doğurmamalıdır.

Kaynakça

Acar F, 'Sözleşmelerin Uyarlanmasında Öngörülemez Olgular' in Murat Topuz (ed), *Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar Çerçevesinde Döviz ile Sözleşme Yapma Yasağı ve Sözleşmelerin Uyarlanması* (Seçkin Yayıncılık 2019) 15-19.

Akman S, 'Karşılaştırmalı Olarak Alman ve İsviçre-Türk Hukuklarında Yüksek Oranlı Enflasyonun Para Borçlarına Etkisi ve Bu Konudaki Yargısal Kararlar' (1989) 63 (10-12) İBD 624-636

Aksoy N, 'Aşırı İfa Güçlüğü Hükmünün Ticari İş ve Basiretli İş Adamı Açısından Değerlendirilmesi' (2021) 34 MAKU SOBED 115-133

Antalya G, *10. Yılında Türk Borçlar Kanunu Çalıştayı* <<https://higm.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/14072023125623tbk.pdf>> 'accessed 1 August 2024'

Arat A, *Sözleşmenin Değişen Şartlara Uyarlanması* (Seçkin Yayıncılık 2006)

¹³³ Y. 3. HD, T. 02.06.2021, E. 2021/3302, K. 2021/5923 <<https://legalbank.net/>> 'accessed 30 August 2024'

Arkan S, *Ticari İşletme Hukuku* (30th edn, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2024)

Atabek R, 'Uzun Süreli Sözleşmelerde Yeni Durumlara Uyum' (1984) 12 (4) BATİDER 87-103

Aybay ME, 'Sözleşmenin Değişen Koşullara Göre Uyarlanması (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararı İncelemesi)' (Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan, vol I) (2016) 22 (3) MÜHF-HAD 323-347

Ayhan R, Çağlar H and Özdamar M, *Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar* (16th edn, Yetkin Yayınları 2024)

Baygın C, *Türk Hukukuna Göre İstisna Sözleşmesinde Ücret ve Tabi Olduğu Hükümler* (Beta Basım Yayım 1999)

Baygın C, 'Türk Borçlar Kanunu'nun Borç İlişkilerinin Hükümleri-Borçların ve Borç İlişkilerinin Sona Ermesi Konularında Getirdiği Bazı Yenilik ve Değişiklikler' (2010) 14 (3-4) EUHFD 119-144

Baysal B, '6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 480. Maddesinin Değerlendirilmesi' (2011) 69 (1-2) İÜHFM 477-484

Baysal B, *Sözleşmenin Uyarlanması BK m. 138 Aşırı İfa Güçlüğü* (4th edn, On İki Levha Yayıncılık 2020)

Berger B, *Allgemeines Schuldrecht* (3rd edn, Stämpfli Verlag 2018)

Bingöl, ME *Basiretli İş Adamı Gibi Hareket Yükümlülüğü Özellikle Tacirin Ücret ve Cezai Şartın İndirilmesini İsteyememesi* (On İki Levha Yayıncılık 2018)

Bingöl ME, 'Basiretli İş Adamı Gibi Hareket Etmekle Yükümlü Olan Tacirlerin TBK'nın Kira Hükümleri Çerçevesinde Korunmasına Gerek Var mı?' in Faruk Acar, Ayşe Melek Turhan, Cevdet Yavuz and Rüveyda Çelik (eds), *Türk Kira Hukukunda Güncel Gelişmeler Sempozyumu* (Legal Yayıncılık 2023) 527-548

Bozer A and Göle C, *Ticari İşletme Hukuku* (7th edn, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 2021)

Burcuoğlu H, *Son Mahkeme Kararları ve Yargıtay Kararları Işığında Hukukta Beklenmeyen Hal ve Uyarlama, Taşınmaz Kirası Sözleşmelerinde ve Dövize Endeksli Kredi Sözleşmelerinde Uyarlama Uygulaması* (Filiz Kitabevi 1995)

Can O, *Basiretli Tacir (Basiretli İş İnsanı) Gibi Hareket Etme Yükümlülüğü* (Adalet Yayınevi 2022)

Cashin-Ritaine E, 'Emprevizyon, Hardship ve İşlem Temelinin Çökmesi: Pacta Sunt Servanda ve Alman-Fransız Hukuki İlişkilerinde Sözleşmelerin Uyarlanmasına Giden Yollar' (tr Başak Baysal) (2005) 63 (1-2) İÜHFM 321-342

Çağlar H, 'Aşırı Yararlanma (Gabin) Hükümlerinin Tacirler Bakımından Uygulanması (TBK m. 28)' (2016) 32 (4) BATİDER 69-93

Doğanay İ, 'Sözleşme Yapıldıktan Sonra Devâlüasyon Sebebiyle Para Değerinde Meydana Gelen Büyük Değişiklikler, Akdin Yerine Getirilmesine Mâni Olur Mu?' (1975) 1 (4) YD 23-46

Eren F, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (21th edn, Yetkin Yayınları 2017)

Erman H, *İstisna Sözleşmesinde Beklenilmeyen Haller (BK m. 365/2)* (Fakülteler Matbaası 1979)

Forstmoser P and Vogt HU, *Einführung in das Recht* (4th edn, Stämpfli Verlag 2008)

Fries M, 'BGB §313' in Reiner Schulze and others (eds), *Nomos Handkommentar Bürgerliches Gesetzbuch* (12th edn, Nomos 2024)

Göksoy YC, 'Basiretli İş Adamı Gibi Hareket Etme Yükümlülüğü (TTK m. 18) Bağlamında Covid-19 Pandemisinin Tacirlerin Sözleşmeden Doğan Yükümlülükleri Üzerindeki Etkileri' (2020) 2 (2) YHD 12-25

Gülekli Y, 'Aşırı İfa Güçlüğü ve Alacaklının Tasavvurunun Boşa Çıkması Halinde İşlem Temelinin Çökmesi Öğretisi' (1990) 18 İÜMHAD 43-69

Gümüş MA, '6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) m.18/II'de Yer Alan "Basiretli İş Adamı (Tacir) Davranışı" Ölçütünün İyiniyetin (TMK m. 3) Varlığının Belirlenmesindeki İşlevi' (Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan, vol II) (2016) 22 (3) MÜHF-HAD 1221-1240

Gürpınar D, *Eser Sözleşmesinde Ücretin Arttırılması ve Eksiltilmesi* (Güncel Hukuk Yayınları 2006)

Gürsoy KT, *Hususi Hukukda Clausula Rebus Sic Stantibus (Emprevizyon Nazariyesi)* (Güney Matbaacılık ve Gazetecilik TAO 1950)

İmre Z, 'Türk Medeni Hukukuna Göre Hâkimin İktisadi Meseleler Karşısında Durumu', *Prof. Dr. Kemal Fikret Arık'a Armağan* (Sevinç Matbaası 1973) 153-194.

Kahraman Z, *Beklenmedik Haller ve Hukuki Sonuçları* (Vedat Kitapçılık 2023)

Kaplan İ, *Hakimin Sözleşmeye Müdahalesi* (3rd edn, Yetkin Yayınları 2013)

Kara E, 'Ticaret Kanunlarının Varsayımsal İnsanı: Amerikan Ticaret Kanununda Reasonable Man ile Türk Ticaret Kanununda Basiretli Tacir' (Prof. Dr. Şeref ERTAŞ'a Armağan) (2017) 19 DEÜHFD 2127-2163.

Karaahmetoğlu İÖ, 'Basiretli İş Adamı Gibi Hareket Etme Ölçüsü ve Yargıtay Uygulamasındaki Yeri' (2012) 10 (116) LHD 85-107

Karaahmetoğlu İÖ, 'Bir Oksimoron Denemesi TTK m. 18/2 Bağlamında 'Basiretli Tacir'' in Alpay Hekimler (ed), *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin Cumhuriyetimizin 100. Yılına Armağanı* (Legal Yayıncılık 2023) 137-186

Karamercan F, 'Dövizle Endeksli Tüketici Kredilerinde Tüketicilerin Açmış Olduğu Sözleşmenin Uyarlanması Davaları ile İlgili Uygulama Sorunları ve Yargıtay'ın Tutumu' (2013) 8 (78) THD 81-88

Karayalçın M, 'Basiretli Bir İş Adamı Gibi Davranma Gerekliği' (DPhil thesis, Galatasaray Üniversitesi 2021)

Kaser M and Knütel R, *Römisches Privatrecht* (20th edn, Verlag C.H. Beck 2014)

Kaşak FE, *Sözleşme Özgürlüğünün Sınırı Olarak Kanunun Emredici Hükümlerine Aykırılık* (2nd edn, On İki Levha Yayıncılık 2021)

Kaya Ü, 'Sözleşmenin Uyarlanmasında Sonradan Değişen Şartlar ve Öngörülemezlik İlkesi' (2016) 22 (3) MÜHF-HAD 1569-1593

Kızır M, 'Yargıtay Kararları Işığında Basiretli İşadamı Gibi Hareket Etme Yükümlülüğünün Sözleşmenin Değişen Şartlara Uyarlanmasının Etkisi' (2011) 19 (2) SÜHFD 245-282

Kocayusufpaşaoğlu N, 'İşlem Temelinin Çökmüş Sayılabilmesi İçin Sosyal Felaket Olarak Nitelenebilecek Olağanüstü Bir Olayın Gerçekleşmesi Şart mıdır?', *Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman'ın Anısına Armağan* (Beta Basım Yayım 2000) 503-514

Kramer EA, *Berner Kommentar Kommentar zum schweizerischen Privatrecht Band VI Das Obligationenrecht 1. Abteilung Allgemeine Bestimmungen 2. Teilband Unterteilband 1a Inhalt des Vertrages Kommentar zu Art. 19-22 OR* (Verlag Stämpfli & Cie AG 1991)

Kramer EA and Probst T, *Obligationenrecht Allgemeiner Teil* (2nd edn, Helbing Lichtenhahn Verlag 2013)

Kurtulan G, 'Türk Hukukunda İmkânsızlık ve Aşırı İfa Güçlüğü Kurumlarının Karşılaştırılması' (2016) 32 (3) BATİDER 193-248

Oftinger K, 'Cari Akitlerin Temellerinde Buhran İcabi Tahavvül (Clausula Rebus Sic Stantibus Hakkında)' (tr Bülent Davran) (1942) 8 (3-4) İÜHF 598-622

Pak E, *Türk Borçlar Kanununda Aşırı İfa Güçlüğü (TBK md. 138)* (Seçkin Yayıncılık 2020)

Poroy R and Yasaman H, *Ticari İşletme Hukuku* (17th edn, Vedat Kitapçılık 2018)

Resuloğlu Ö, *Aşırı İfa Güçlüğü ve Sözleşmelerin Değişen Koşullara Uyarlanması* (Seçkin Yayıncılık 2021)

Rösler H, 'Alman ve Uluslararası Sözleşme Hukukunda Değişen ve Öngörülemeyen Koşullar' (tr Tülay Aydın-Ünver) (2008) 66 (1) İÜHFM 353-363

Sarıkaya S and Bakar G, 'Basiretli Tacir İlkesi Işığında Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Sözleşmelerdeki Ceza Koşuluna Etkisi' in Muhammet Özkes (ed) *Covid-19 Salgınının Hukukî Boyutu* (On İki Levha Yayıncılık 2021) 989-1007

Schwarz AB, 'Harbin Hususi Akitler Üzerindeki Tesiri' (1944) 2 AD 188-202

Schwenzer I and Fountoulakis C, *Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil* (8th edn, Stämpfli Verlag 2020)

Serozan R, 'Karşılıklı Sözleşmelerde Baştan Dayatılmış veya Sonradan Oluşmuş Edimler Arası Dengesizliğin Uyarılma Yoluyla Düzeltilmesi - Kronolojik Açıdan Ayrımlı Olguları Ortak Bir Rejime Bağlama Denemesi', *Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman'ın Anısına Armağan* (Beta Basım Yayım 2000) 1013-1030

Stadler A, 'BGB §313' in Rolf Stürner (ed), *Jauernig Bürgerliches Gesetzbuch* (19th edn, C.H.Beck 2023)

Sungurbey İ, 'Dürüstlük İlkesinin İkincilliği (Taliliği) – MK 2'deki Dürüstlük İlkesinin Sonucu Olan Clausula Rebus Sic Stantibus'tan ya da Objektif İşlem Temelinin Çökmesinden ve BK 264'deki Önemli Nedenden Dolayı Sözleşmeye Son Vermenin Gerekleri', *Medeni Hukuk Sorunları İkinci Cilt* (Sulhi Garan Matbaası 1974) 123-136.

Tandoğan H, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, vol II (5th edn, Vedat Kitapçılık 2010)

Tile L, *Uyarılma Sebebi Olarak Aşırı İfa Güçlüğü* (Yetkin Yayınları 2021)

Tunçomağ K, 'Alman Hukukunda Borcun İfasında Aşırı Güçlük (Muamelenin Temeli) ile İlgili Objektif Görüşler' (1966) 32 (2-4) İÜMHAD 884-905

Tunçomağ K, 'Borcun İfasında Aşırı Güçlük ve Alman Yargıtayı' (1967) 1 (1) İÜMHAD 87-108

Tüzüner Ö and Öz K, 'Aşırı İfa Güçlüğüne İlişkin İçtihat İncelemesi' (2015) 3 ABD 421-470

Ülgen H, Helvacı M, Kaya A and Nomer Ertan NF, *Ticari İşletme Hukuku* (6th edn, Vedat Kitapçılık 2019)

Vogt HU, 'Art. 19' in Claire Huguenin and Reto M Hilty (eds), *Schweizer Obligationenrecht 2020 Entwurf für einen neuen allgemeinen Teil* (Schulthess Juristische Medien AG 2013)

Yılmaz S, 'Dövizle Endeksli Tüketici Kredilerinde Uyarılma Sorunu ve Yargıtay'ın Bakışı' (2010) 59 (1) AÜHFD 131-172